

Aprobată
prin Hotărârea Guvernului
nr....din.....2015

Strategia Națională de Atragere a Investițiilor pentru Dezvoltarea Exporturilor (2016-2020)

Versiune de lucru. Nu este pentru utilizare publică sau citare.

16 septembrie, 2015

Cuprins:

Lista figurilor:	2
Lista tabelelor:	3
Lista acronimelor:	3
Introducere	4
1. Atragerea investițiilor: situația curentă și tendințele principale	8
1.1. Identificarea investițiilor potrivite pentru Republica Moldova	8
1.2. Principalele tendințe în atragerea ISD	12
2. Atragerea investițiilor pentru dezvoltarea exporturilor: probleme și provocări principale	16
2.1. Principalele obiectivele urmărite de investitorii străini	16
2.2. Factori de producție și activele oferite de Republica Moldova investitorilor străini	18
2.3. Mediul instituțional în Republica Moldova	29
3. Viziunea strategică	37
4. Strategia de intervenție	43
5. Impactul și costurile estimate	51
6. Monitorizare și evaluare	53

Lista figurilor:

Figura 1. Legătura dintre ISD, exporturi și nivelul de trai	5
Figura 2. Ciclul de viață a ISD	8
Figura 3. Tipuri de ISD, valoarea stocului de capital în Moldova (din 31.12.2014)	9
Figura 4. Fluxurile de ISD, milioane USD	13
Figura 5. Intrările nete de ISD pe cap de locuitor, USD, perioada 2005-2014	14
Figura 6. Durata medie de achitare a impozitului pe venit, ore	22
Figura 7. Sarcina fiscală și numărul anual de plăți fiscale	23
Figura 8. Contribuția industriei TI la VAB și ocupare, %	24
Figura 9. Contribuția sectorului agricol la VAB și ocupare, %	24
Figura 10. Contribuția serviciilor TI la comerțul exterior cu servicii, %	24
Figura 11. Contribuția sectorului agroindustrial la comerțul exterior cu bunuri, %	24
Figura 12. Indicatorii dezvoltării tehnologice, 1-7 (cel mai bun indicator)	27
Figura 13. Infrastructura de transport 1-7 (cel mai bun indicator)	28
Figura 14. Indicele de performanță logistică 2014, elemente principale	28

Figura 15. Ușurința de desfășurare a afacerii, componente principale, distanța pînă la frontieră, procente .	30
Figura 16. Practici de angajare și concediere, 1-7 (cel mai bun indicator)	31
Figura 17. Indicele de Percepție a Corupției, scor (un scor mai mic semnifică o situație mai gravă).....	32
Figura 18. Indicele calității de reglementare, estimat.....	33
Figura 19. Indicele de eficiență a guvernării	33
Figura 20. Indicele privind absența corupției și drepturile de proprietate, Indicele Economiei Libere 2015	34

Lista tabelelor:

Tabelul 1. Valoarea medie anuală a proiectelor de ISD „greenfield” pe cap de locuitor (2010-2014).....	14
Tabelul 2. Semnificația relativă a principalilor factori de cost în funcție de localizare, %.....	17
Tabelul 3. Prețul de închiriere a spațiilor industriale	20
Tabelul 4. Costurile aferente utilităților (electricitate, gaz, apă) (2012-2014)	21
Tabelul 5. Stimulente pentru investiții aplicabile în țări de comparație (2014)	26
Tabelul 6. Atragerea ISD eficiente în Moldova: analiza SWOT a țării	36
Tabelul 7. Top 10 sectoare ISD, după numărul de proiecte, Europa (2013 - 2014).....	39
Tabelul 8. Top sectoare 10 ISD, după locuri de muncă, Europa (2013 - 2014).....	39

Lista acronimelor:

ALS – Acord de liber schimb
 CEFTA - Acordul Central European de comerț liber
 CSI – Comunitatea statelor independente
 EPA - Externalizarea proceselor de afaceri
 IPV – Impozitul pe venit al persoanelor juridice
 ISD – Investiții străine directe
 MIEPO – Organizația de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova
 PI – Parc industrial
 PIB – Produs Intern Brut
 SND – Strategia Națională de Dezvoltare
 TI – Tehnologii informaționale
 UE – Uniunea Europeană
 ZEL – Zonă economică liberă

Introducere

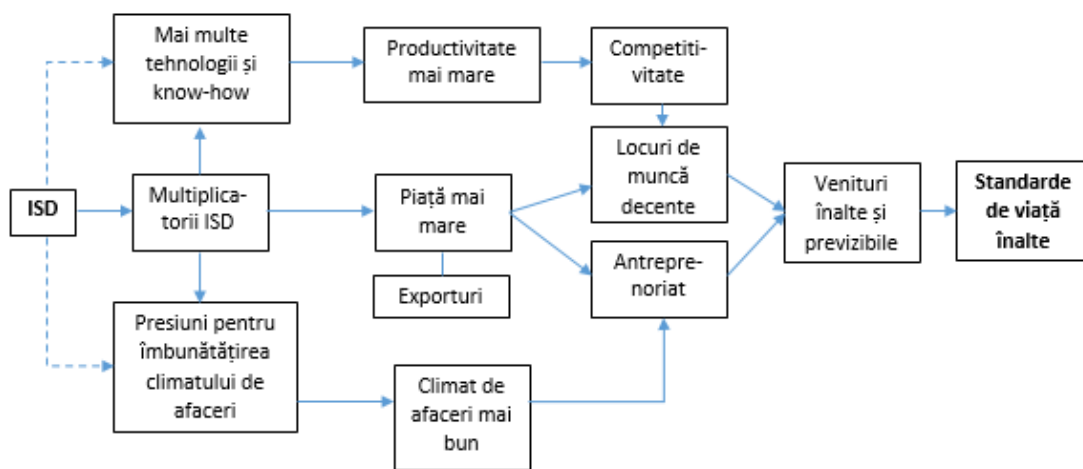
1. **După recesiunea profundă din anii 1990, creșterea economică a Republicii Moldova a reînceput în anul 2000.** Între anii 2000-2014, a fost înregistrată o creștere medie a PIB cu 5% anual. Deși această rată a creșterii poate părea impresionantă la prima vedere, în realitate, aceasta abia dacă atinge nivelul mediu din statele CSI și cele din Balcani pentru aceeași perioadă. Astfel, după ce a intrat în procesul de tranziție ca una dintre cele mai sărace țări din această regiune geografică și după ce a suferit o comprimare cu aproape 50% a PIB-ului timp de un deceniu, pe parcursul a încă un deceniu și jumătate Republica Moldova a stagnat chiar și în ceea ce privește convergența cu țările relativ sărace din CSI și din Balcani. Din cauza vulnerabilităților sale structurale, o serie de șocuri de natură energetică, economică, climatică și comercială au făcut și mai redutabilă realizarea acestei convergențe. În aceste condiții, provocarea principală a Republicii Moldova constă *nu în menținerea creșterii economice, ci în accelerarea semnificativă a acesteia și în trecerea la o economie diversificată și mult mai solidă din punct de vedere structural.*

2. **În ultimul deceniu au fost realizate mai multe studii de analiză care vizau obstacolele ce stau în calea creșterii economice a Republicii Moldova.** O constatare comună a acestora este că, din cauza unei piețe interne foarte mici, o creștere accelerată și durabilă a venitului național este posibilă doar prin intermediul exporturilor. Acest model de dezvoltare orientat spre export ar permite valorificarea atât a avantajelor naturale ale țării, cât și a noilor oportunități de natură comercială oferite de acordurile comerciale bilaterale și multilaterale semnate de Republica Moldova. Însă decalajul tehnologic reprezintă un neajuns structural semnificativ care subminează competitivitatea exporturilor. În acest context, creșterea durabilă și diversificarea exporturilor constituie cea mai credibilă cale pe care statul ar trebui să o urmeze pentru a îmbunătăți viața generațiilor actuale. ISD trebuie să joace un rol important în lansarea și catalizarea acestui model de creștere, deoarece firmele moldovenești încă nu dispun de masa critică de competențe industriale moderne și de resurse investiționale necesare pentru a starta singure acest model de creștere..

3. **Exemplul țărilor din Europa Centrală și de Est care au depășit cu mai mult succes faza tranziției, chiar dacă dispun de mai multe resurse financiare interne și de tradiții ingineresti mai dezvoltate decât ale Moldovei, oricum s-au bazat anume pe investițiile străine pentru a realiza o creștere și modernizarea economică rapidă.** Succesul în atragerea ISD la etapele inițiale poate genera și mai multe ISD ulterior, poate lărgi accesul către piețele externe și susține creșterea

exporturilor (Figura 1). De asemenea, ISD asigură accesul la mai multe tehnologii și tipuri de know-how, astfel realizându-se o creștere generală a productivității în economie. În egală măsură, după depășirea unei mase critice, simpla prezență a ISD din țări mult mai dezvoltate ar putea (chiar dacă nu întotdeauna) să contribuie la îmbunătățirea climatului de afaceri, prin promovarea unor elemente mai avansate ale culturii de afaceri și a unui dialog public-privat mai deschis. Acest fapt va determina asigurarea unor locuri de muncă mai decente și a unui antreprenoriat mai dezvoltat, mai ales atunci când IMM-urile devin parte a lanțurilor tehnologice ale ISD. Combinarea acestor efecte duce la realizarea unui venit mai mare și mai stabil, inclusiv în ceea ce privește creșterea nivelului de trai al cetățenilor.

Figura 1. Legătura dintre ISD, exporturi și nivelul de trai

Sursa: elaborată de autori;

4. **Strategia Națională de Atragere a Investițiilor pentru Dezvoltarea Exportului pentru perioada 2016-2020 (denumită în continuare „Strategie”) a fost concepută pentru a atrage ISD în sectoarele economice orientate spre export.** Strategia a fost elaborată inclusiv pentru îndeplinirea angajamentelor asumate de Guvern în cadrul Acordului de Asociere cu UE și care presupune îmbunătățirea esențială a climatului investițional și sporirea competitivității țării. Strategia va contribui la reducerea decalajului competitiv al țării, va stimula potențialul productiv și va modifica structura acesteia prin reducerea rolului sectoarelor și tehnologiilor neproductive. Strategia va susține eforturile Guvernului de a orienta economia către activități bazate pe exporturi, precum și o exploatare mai bună a avantajelor naturale, geografice și cele ce țin de regimul comercial, după cum prevede Strategia Națională de Dezvoltare (SND) „Moldova 2020”. ISD vor fi unul din principalii piloni ai acestei tranziții, prin dezvoltarea forței de muncă calificate, crearea unor noi lanțuri tehnologice și aprofundarea celor existente, precum și prin extinderea cunoștințelor

tehnologice avansate și a expertizei manageriale către sectoarele care nu sunt orientate la comerțul extern.

5. Deși Strategia se orientează la atragerea ISD, aceasta nu ignoră importanța investițiilor locale. Din contra, intervențiile strategice și acțiunile planificate subliniază o dată în plus importanța îmbunătățiri climatului de afaceri, dezvoltării și integrării internaționale a IMM-urilor moldovenești. În acest fel, IMM-urile ar putea deveni subcontractanți (prestatori de materii prime, părți-componente, servicii de logistică/instruire/catering etc.) ai întreprinderilor mai mari (inclusiv, a acelor care beneficiază de ISD), și ar putea și să exporte. Mai mult decât atât, firmele moldovenești dornice să facă investiții generatoare de un număr considerabil de locuri de muncă în domeniile industriale, de asemenea vor putea utiliza facilitățile și oportunitățile oferite în cadrul prezentei Strategii. Fără a diminua importanța acestor opțiuni, Strategia se concentrează pe obiectivul clar de accelerare a exporturilor prin intermediul ISD, pentru a depăși în timp util problema deficitului de capital investițional intern și a insuficienței de knowhow autohton în domeniile tehnologice avansate.

6. Noua strategie vine să asigure o dezvoltare conceptuală în raport cu prevederile precedentei Strategii privind Atragerea Investițiilor și Promovarea Exporturilor pentru 2006-2015. Strategia anterioară menționa numai tangențial legătura dintre ISD și exporturi. Obiectivele principale ale acelei strategii se axau pe sporirea volumului investițiilor la nivel național, reducerea dezechilibrelor structurale și regionale care afectau dezvoltarea Republicii Moldova, asigurarea unui bilanț de plăți pozitive prin intensificarea exportului și maximizarea direcționării resurselor financiare locale (inclusiv, a remitențelor) către investiții. În condițiile în care perioada de implementare a acestei strategii se apropie de sfârșit, este evident faptul că implementarea acesteia rămâne a fi una neuniformă, iar majoritatea obiectivelor nu au fost atinse. Chiar dacă Republica Moldova a atras ISD, mai mulți investitori se confruntă cu dificultăți la etapa post-investițională, lucru demonstrat și de numărul deloc neglijabil de dispute investiționale în care a fost implicat Guvernul, iar legăturile dintre ISD și restul economiei nu s-au dovedit a fi suficient de puternice.

Boxa 1. Lecțiile-cheie ale precedentei Strategii de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor 2006-2015 pentru noua Strategie

- Documentul trebuie să se bazeze pe un cadru analitic clar, tratînd problemele ISD în sectoarele de comerț într-un mod coerent și cuprinzător. Analiza ar trebui să pună la dispoziție o listă clară de curențe / lacune / constrîngeri care trebuie abordate. Este necesar ca analiza să ofere niște principii de referință conform cărora strategia va fi ulterior evaluată.
- Din punct de vedere lingvistic documentul trebuie să fie clar, concis și bine structurat. Este necesară evitarea acțiunilor repetitive și similare (precum crearea „birourilor economice ca parte a ambasadelor Moldovei” versus „implicarea activă a ambasadelor în promovarea serviciilor locale și a bunurilor pe piețele țintă”, după cum observăm în Strategia precedentă).
- Trebuie adoptați mai mulți indicatori de performanță relevanți. Ori de cîte ori este posibil, indicatorii ar trebui să reprezinte dinamica în timp și pe cît e posibil, indicatorii structurali (definiți ca raport de alți indicatori) trebuie evitați. Scopurile trebuie stabilite doar în funcție de indicatori, permițînd evidențierea clară a legăturilor cauză-efect și ar trebuie să țină direct de intervențiile politice planificate. Setul de scopuri trebuie să fie coerente la nivel de conținut.
- Noua Strategie trebuie să asigure o legătura directă dintre problemele identificate și acțiuni/măsuri ce urmează a fi implementate. Fiecare acțiune din Planul de Acțiuni trebuie să fie foarte concretă, evitîndu-se măsurile /acțiunile ce țin de alte documente strategice ca „implementarea Concepției MSTQ” sau „implementarea Strategiei Digitale în Moldova”. Perioada de implementare trebuie să fie mai degrabă una concretă decît „permanentă”, în timp ce autoritățile responsabile trebuie să aibă competențele și statutul politic necesar (decît să fie doar „autorități locale”).
- Procesul de raportare trebuie îmbunătățit astfel încît la etapa de evaluare să se vadă nu doar schimbările incrementale în indicatorii de performanță și acțiunile implementate, dar și imaginea de ansamblu. Evaluarea eșecului trebuie să fie una onestă, astfel încît rapoartele de monitorizare să devină mai puțin triumfaliste și mai mult orientate spre depășirea problemelor apărute. Ministerul Economiei, ca autoritate coordonatoare principală, ar trebui să solicite altor autorități oferirea de date și informații necesare și nu doar ceea ce pot raporta. De asemenea, ar fi utilă combinarea evaluării / monitorizării interne realizată de Ministerul Economiei cu evaluarea / monitorizarea externă realizată de jucătorii independenți cum ar fi asociațiile comerciale, universitățile sau grupurile de reflecție politică.
- Problemele legate de datele statistice trebuie rezolvate de BNM (care ar trebui să fie principala sursă ce oferă date despre ISD) și BNS (care trebuie să clarifice problemele legate de exporturile provenite din Transnistria și reexporturi) pentru a se asigura că politicile sunt bine ancorate în realitate. Dacă BNM sau BNS fac schimbări metodologice importante, Strategia trebuie să facă la rîndu-i revizuirile și actualizările corespunzătoare.
- Este necesară proiectarea unui instrument cantitativ care să permită o evaluare mai mult sau mai puțin clară a gradului de implementare a noii Strategii. Instrumentul de evaluare cantitativă trebuie să permită revizuirile legate de schimbările metodologice de calcul al indicatorilor sau al altor modificări care ar putea eventual afecta Planul de Acțiuni.

7. Aspectul esențial care diferențiază noua strategie de cea precedentă constă în abordarea sa integrată. ISD nu sunt văzute ca un set de tranzacții unice menite să atragă în țară investitori străini, dar ca o relație în continuă dezvoltare cu investitorii

pe parcursul întregului ciclu de viață al investițiilor (Figura 2). Schimbarea logicii politicii pe care o reflectă această strategie constă în faptul că se urmărește nu doar *atragera*, dar și *menținerea* și *dezvoltarea* legăturilor dintre sectoarele care beneficiază de ISD și restul economiei, inclusiv cu IMM-urile, astfel *maximizând beneficiile* provenite din investiții.

Figura 2. Ciclul de viață a ISD

Sursa: „Politica de investiții: navigarea prin politica de investiții străine”, Grupul Băncii Mondiale, 2014.

1. Atragerea investițiilor: situația curentă și tendințele principale

1.1. Identificarea investițiilor potrivite pentru Republica Moldova

8. **ISD reprezintă un mijloc important de conectare a economiei naționale la economia mondială, prin promovarea oportunităților de a integra companiile locale în lanțurile valorice ale economiei globale.** În prezent, la nivel mondial, mai multe bunuri și servicii sunt furnizate consumatorilor prin intermediul vânzărilor realizate de filiale străine, decât doar prin intermediul tranzacțiilor comerciale în sine. Mai mult de 890.000 de filiale străine dețin bunuri în valoare de 102 trilioane USD și comercializează bunuri și servicii în valoare de 36 trilioane USD, cu o valoare adăugată de peste 7,9 trilioane USD¹. În acest sens, ISD și comerțul sunt interconectate în cadrul lanțurilor valorice transfrontaliere prin rețelele internaționale de producție. O asemenea dezvoltare oferă noi oportunități pentru integrarea în

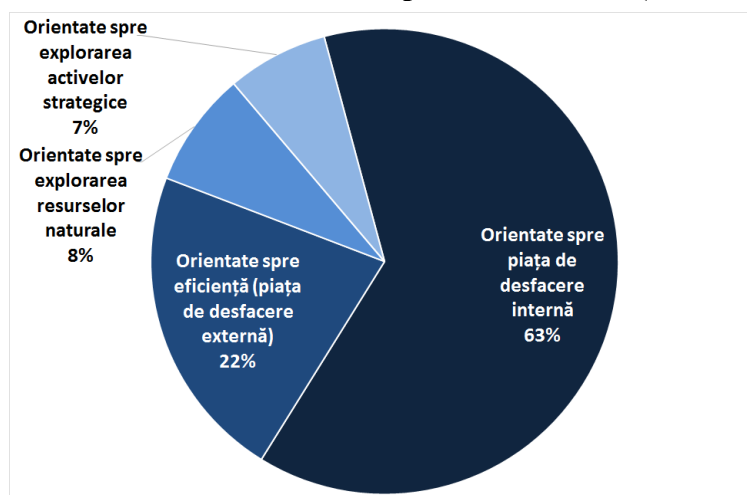
¹ UNCTAD, Raportul Mondial al Investițiilor 2015 (Geneva: UNCTAD), p.18.

lanțurile de valoare economică globale a tuturor țărilor, inclusiv a Republicii Moldova.

9. **În același timp, aceste beneficii nici nu se realizează automat și nici nu sunt garantate.** În primul rând, intensificarea concurenței în atragerea ISD printre țările dezvoltate presupune că țările gazdă trebuie să implementeze cele mai eficiente strategii de atragere și menținere a ISD și să asigure și să maximizeze contribuția acestora la obiectivele de dezvoltare a țării. În al doilea rând, diferite tipuri de ISD au caracteristici unice, iar impactul economic, social și de mediu al acestora diferă.

10. **În scopul stabilirii unor măsuri de intervenție potrivite, este important ca Strategia să se bazeze pe o tipologie clară privind ISD, iar resursele de care dispune țara să fie concentrate pe investițiile care generează direct exporturi.** Cea mai simplă și potrivită tipologie de investiții include 4 categorii de investiții – ISD orientate spre valorificarea resurselor naturale, ISD orientate spre piață, ISD orientate spre maximizarea eficienței și spre cele orientate spre identificarea activelor strategice – iar structura acestora pentru cazul Republicii Moldova este ilustrată în Figura 3².

Figura 3. Tipuri de ISD³, valoarea stocului de capital în Moldova (din 31.12.2014)

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNM și BNS

² Această taxonomie se bazează, în mare parte, pe John H. Dunning, 1993. „Multinational enterprises and the global economy”. Wokingham, England: Addison-Wesley, principala diferență fiind includerea forței de muncă ieftine ca factor al ISD orientate spre eficiență, decât al celor orientate spre resurse.

³ Conform datelor din figură, investițiile orientate spre piață cuprind toate serviciile, în afara celor de programare a calculatorului, consultanță și alte activități de acest gen; investițiile orientate spre resurse naturale includ culturi și producția animală, vânatul și alte activități de același gen (acestea nu au fost disponibile în mod separat), extracția de minereuri metalifere, precum și alt minerit sau activități de extracție. Întrucât nu există o modalitate clară de a evalua amploarea exporturilor de către filiale străine în fiecare industrie prelucrătoare, prezumția este că filialele străine exportă cel puțin jumătate din producția lor în fiecare din aceste industrii și astfel, sunt incluse în categoria investițiilor orientate spre eficiență.

11. ISD orientate spre valorificarea resurselor naturale reflectă situația în care un investitor urmărește să își asigure accesul la anumite resurse naturale localizate în țara gazdă. Investitorii se arată interesați de resurse naturale precum solul, petrolul, zăcămintele de minerale, materie primă sau produse agricole. În condițiile unui fond de resurse naturale limitat, a unei infrastructuri agricole depășite și a interdicției privind procurarea terenurilor agricole de către nerezidenți, în Republica Moldova ISD orientate spre resurse naturale au fost destul de reduse și, în special în urma privatizării, s-au concentrat în doar câteva sectoare ale industriei (ex. industria cimentului sau producția de zahăr). ISD orientate spre resursele naturale au legătură directă cu exporturile, dar lasă țara vulnerabilă în fața fluctuațiilor prețului mărfurilor. Strategia recunoaște importanța atragerii ISD orientate spre resurse naturale, mai ales luând în considerare faptul că unele produse agricole moldovenești au demonstrat un înalt avantaj competitiv (nuci, struguri de masă, cireșe, piersici). Totuși, ținând cont de obstacolele principale în calea atragerii în sectorul agricol a ISD la scară largă – interdicția de vânzare a terenurilor agricole nerezidenților și a infrastructurii de irigație deteriorate – și de probabilitatea ca acestea să persiste în viitor, ISD orientate spre resurse naturale rămân în afara scopului prezentei Strategii. Să menționăm că barierele care limitează intrarea ISD în agricultură complică și atragerea de investiții în sectoarele industriale în aval, cum ar fi industria alimentară sau a băuturilor alcoolice. Or, lipsa proprietății asupra pământului complică mult procesul de asigurare a calității și inofensivității produselor alimentare și băuturilor care urmează să se conformeze standelor publice și private pe piețele internaționale.

12. ISD orientate spre piață cuprind investițiile motivate de potențialul de a furniza bunuri și servicii clienților în țara gazdă, care la rândul său este determinat de dimensiunea și caracteristicile pieței interne. Astfel, intervențiile care se cer din partea Guvernului pentru atragerea investițiilor pot fi mai puține - dacă există o piață, vor exista și ISD orientate spre valorificarea oportunităților pe această piață din țară, iar dacă această piață lipsește, puține acțiuni pe termen mediu pot fi întreprinse de Guvern pentru a schimba această situație. Printre acțiunile care trebuie întreprinse în orice caz, se numără cele legate de fortificarea drepturilor de proprietate, înlăturarea barierelor la comerțul internațional cu servicii și asigurarea unei concurențe loiale pe piață. Conform estimărilor, 63% din fluxul cumulativ de investiții în Republica Moldova, pe parcursul perioadei 2009-2013, au constituit ISD orientate spre piață (Figura 3), care au cuprins în mare parte servicii necomerciale, prezența comercială reprezintă singura cale de a fi prestate (ex. servicii bancare, servicii de depozitare, servicii profesionale, servicii de transport). Chiar fiind

predominante, aceste investiții au un impact redus asupra capacității de export a Republicii Moldova. Multe dintre ISD orientate spre piață au intrat în Republica Moldova în rezultatul privatizării în masă. Deși procesul de privatizare încă durează, este posibil ca ponderea ISD orientate spre piață să scadă în viitor, în schimbul atragerii unei părți mai mari a ISD de alt gen – fapt impulsionat și de dimensiunea redusă a pieței interne.

13. Unele ISD care din punct de vedere tipologic fac parte din cele orientate spre piața de desfacere, pot, de fapt, să urmeze furnizorii sau clienții care și-au stabilit facilitățile de producție într-o anumită țară. Deși atragerea unor ISD primare orientate spre piață nu este obiectul acestei Strategii, atragerea celor secundare face parte din Strategie (ex. ISD cu efecte de extindere determinate de ISD orientate spre eficiență deja prezente în Republica Moldova). Un exemplu în acest sens, îl constituie compania Gebauer & Griller (Austria) care și-a urmat în Moldova clientul său principal, compania Draexlmaier (Germania). Acest lucru este o dovadă a faptului că acest tip de investiții ar trebui să fie încurajat, mai ales în contextul eforturilor care urmăresc maximizarea beneficiilor economice generate de ISD.

14. ISD orientate spre eficiență țintesc de obicei produse orientate la export și se materializează atunci când investitorii caută să sporească cost-eficiența producției în baza avantajelor de pe urma unor factori precum competitivitatea întreprinderilor. Investițiile determinate de forța de muncă ieftină sunt incluse în această categorie. Faptul că investițiile orientate spre eficiență (ex. fabricarea bunurilor în industria electronică sau a automobilelor) constituie o mică parte din totalul ISD sugerează că Republica Moldova nu a reușit să exploateze în totalitate potențialul lanțurilor valorice regionale/globale și să-și asigure un acces preferențial pe piețele internaționale. De asemenea, numărul mic de ISD orientate spre eficiență arată că performanța de pînă acum a ISD în țară nu a fost aliniată cu viziunea de dezvoltare a Republicii Moldova orientate spre exporturi, transferul de tehnologii și locurile de muncă decente, precum și spre construirea unei economii bazate pe cunoaștere, după cum este prevăzut în SND „Moldova 2020”.

15. ISD orientate spre activele strategice: un investitor pătrunde pe piață pentru a dobândi bunuri care vor promova pe termen lung obiectivele strategice ale firmei. În Republica Moldova au existat puține investiții orientate spre bunuri strategice. Unele proiecte din sectorul TI corespund acestui tip de investiții, când filialele stabilite în Republica Moldova au jucat un rol esențial – la faza de design, operare, întreținere – în rețelele globale ale întreprinderii străine.

16. **Diferite categorii de investiții generează diferite beneficii, oportunități și provocări.** Esența unei strategii este cea de a atinge obiectivele urmărite utilizând resursele existente; aceasta de asemenea presupune de a efectua anumite acțiuni și nu altele. Atâta timp cât SND „Moldova 2020” își propune drept obiectiv dezvoltarea industriilor de export și atragerea investițiilor care contribuie la exporturi, aceasta presupune încurajarea investițiilor care urmăresc să crească eficiența producției profitând de factori care îmbunătățesc competitivitatea întreprinderilor, cum ar fi ISD orientate spre eficiență.

17. **Principalul mobil al proiectelor investiționale orientate spre eficiență îl constituie necesitatea investitorilor de a deservi într-un mod cât mai profitabil clienții noi și pe cei existenți.** În istoria recentă a existat o tendință în întregul spațiu al Europei de Sud-Est (inclusiv în Republica Moldova) de a lua în considerare, în primul rând, oferta investițională și abia după aceea de a răspunde oricărui interes venit din partea investitorului. Această abordare nu este nici pe departe una optimă – este principial de a privi ISD prin dimensiunea necesităților naționale și ulterior de a anticipa și a răspunde nevoilor investitorilor. În situația Republicii Moldova, serviciile orientate spre export și industria prelucrătoare ar trebui să stea la baza acestei strategii de mobilizare a ISD.

1.2. Principalele tendințe în atargerea ISD

18. **Fluxul de ISD la nivel global a scăzut în 2014.** ISD la nivel global s-au diminuat cu 16% și au ajuns la 1,23 trilioane USD în 2014, în mare parte din cauza fragilității redresării economice la nivel mondial, a incertitudinilor privind politicile investiționale și a creșterii riscurilor determinate de contextul geopolitic⁴. Chiar și în condițiile în care creșterea economică globală a încetinit, iar fluxul de ISD în lume a stagnat, continentul european a atras 305 miliarde USD de investiții și finanțări, ceea ce reprezintă cu 36% mai mult față de anul 2013. În acest fel, Europa a reușit să convingă și mai mulți investitori cu privire la faptul că este locul și momentul potrivit pentru a investi. Și mai important este faptul că 59% din investitori cred că atractivitatea spațiului european va spori și mai mult pe parcursul următorilor 5 ani⁵. În cazul în care va reuși să aplice o combinație de politici corectă, Republica Moldova ar putea beneficia la maxim de aceste tendințe.

19. **În Europa de Sud-Est, principalul sector de atracție pentru investitorii străini l-a constituit industria prelucrătoare.** În comparație cu anii precedenți,

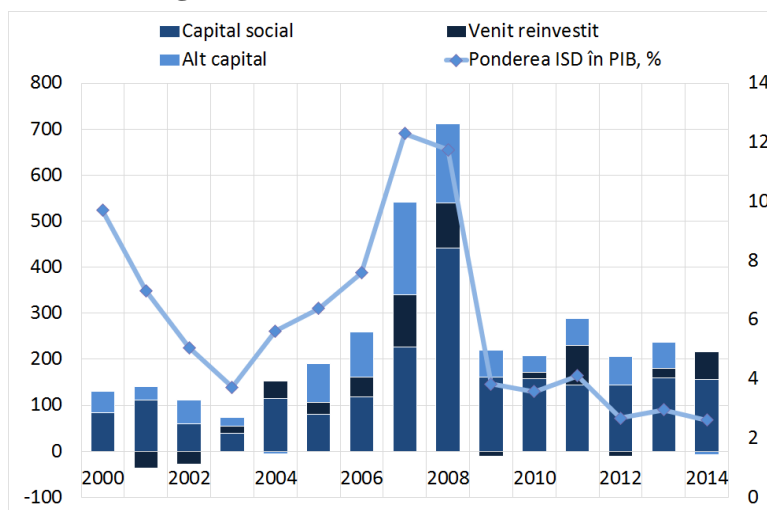
⁴ Raportul Mondial al Investițiilor 2015 (UNCTAD), p.2.

⁵ Monitorul Investițiilor Ernst & Young 2015.

atunci când cea mai mare parte a fluxurilor de ISD a fost direcționată către sectorul imobiliar, construcții și servicii financiare, în 2014 investitorii străini au ținut sectorul industriei prelucrătoare, fiind atrași de costurile de producție competitive și de accesul pe piețele din UE. În Europa de Sud-Est, fluxul de ISD a rămas neschimbat, cifra fiind de 4,7 miliarde USD⁶. Pe acest fundal, fluxul de ISD intrate în Republica Moldova este unul scăzut – între 2013 și 2015, Republica Moldova a depășit doar Albania⁷.

20. Republica Moldova a întâmpinat în mod constant dificultăți în atragerea ISD. Chiar dacă stocul ISD a crescut de la 448,8 milioane USD în 2000 la 3,65 miliarde USD în 2014, fluxurile de ISD au fost extrem de volatile. În urma crizei din 2009, fluxurile de ISD încă nu au revenit la nivelul existent dinaintea crizei. Cele mai mari fluxuri de ISD în valoare de 700 milioane USD, atinse în 2008, au fost determinate în principal de ISD orientate spre piață și care ținseau sectoare cum ar fi comerțul cu amănuntul și cel financiar. O particularitate ce ține de structura ISD în Moldova este faptul că, fluxurile de ISD s-au bazat în mare parte pe capitalul social, având un nivel modest de profituri reinvestite – un simptom al predominanței ISD orientate spre piață în detrimentul celor orientate spre eficiență (Figura 4).

Figura 4. Fluxurile de ISD, milioane USD

Sursa: calculele autorilor în baza datelor BNM;

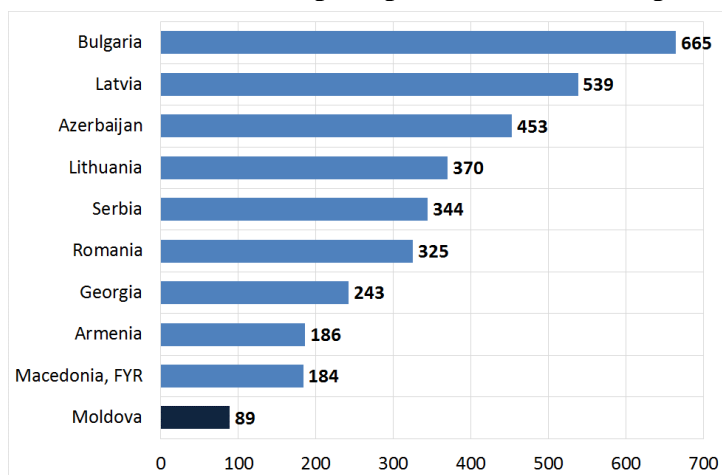
21. Republica Moldova a înregistrat mai puține performanțe în privința influxurilor de ISD în comparație cu alte țări din regiune. Nivelul mediu al influxurilor nete de ISD pe cap de locuitor în perioada 2005-2014 este estimat la 89

⁶ Raportul Mondial al Investițiilor 2015 (UNCTAD), p.67.

⁷ Monitorul Investițiilor „Crossborder 2014”, fDiMarkets.com

USD, fiind unul dintre cele mai scăzute din regiune (Figura 5). Din cauza insuficienței și costului ridicat al capitalului intern, un nivel atât de scăzut al ISD nu face decât să submineze competitivitatea și dezvoltarea durabilă a țării. De asemenea, Moldova a atras puține investiții de tip „greenfield”. În medie, Republica Moldova atrage anual doar 65 USD pe cap de locuitor de investiții „greenfield” (Tabelul 1), în timp ce în țările de comparație, această valoare este de 357 USD⁸.

Figura 5. Intrările nete de ISD pe cap de locuitor, USD, perioada 2005-2014

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor prezentate de BM;

Tabelul 1. Valoarea medie anuală a proiectelor de ISD „greenfield” pe cap de locuitor (2010-2014)

	Valoarea totală a proiectelor de ISD 2010-2014 (mil US\$)	Valoarea anuală medie a proiectelor de ISD (mil US\$)	Numărul locuitorilor*	Valoarea medie anuală a proiectelor de ISD pe cap de locuitor (US\$)
Albania	772	154,4	2 894 475	53,3
Bulgaria	14 233	2 845	7 226 291	393,6
Croatia	7 446	1 489	4 236 400	351,5
FRI Macedonia	3 966	793,2	2 108 434	376,2
Moldova	1 169	233,8	3 566 400	65,6
Muntelegru	2 901	580,2	621 800	933,1
România	42 519	8 504	19 910 995	427,1
Serbia	19 538	3 908	7 129 428	548,1
Ucraina	15 751	3 150	45 362 900	69,4
Media				357,6

Sursa: Raportul de investiții mondiale 2015 (UNCTAD), * Indicatorul de dezvoltare mondială 2014 (Banca Mondială), calculele CzechINVENT

⁸ Grupul țărilor de comparație include statele care fac concurență directă Republicii Moldova pe dimensiunea ISD orientate spre eficiență (România, FRI Macedonia, Ucraina și Serbia) sau aparțin indicatorului de comparare – regiunea Europa de Sud-Est (Albania, Bulgaria, Croația și Muntenegru).

22. Investitorii străini au manifestat un anumit interes pentru serviciile din Moldova orientate spre export. Serviciile de afaceri⁹ și cele de dezvoltare de programe pentru calculator sunt sectoarele pentru care cererea internațională de ISD a fost foarte mare în ultimul deceniu. Acestea constituie primele două sectoare vizate de proiectele de ISD în Europa și au generat aproape 40.000 de locuri de muncă doar în 2014. Acestea sunt de asemenea bine stabilite și în Republica Moldova. Ponderea serviciilor de tehnologii informaționale în totalul exporturilor Republicii Moldova este una din cele mai mari din regiune (2.3%). Valoarea totală a serviciilor de offshoring / nearshoring a atins în jur de 56 milioane USD în 2013 și este așteptată să ajungă pînă la o rată de creștere anuală medie de 14,5% și să se dubleze ca mărime pînă în 2018¹⁰. Actualmente în industrie există mai mult de 500 de companii, iar recent investitorii străini au înființat în țară 15 servicii de afaceri și centre IT¹¹. Guvernul promovează activ sectorul TIC; în 2013 acesta a aprobat Strategia națională pentru dezvoltarea societății informaționale „Moldova digitală 2020”¹².

23. Industria de îmbrăcăminte și de încălțăminte a oferit oportunități pentru investițiile care nu presupun achiziții de capital social. În ultimul deceniu, articolele de îmbrăcăminte și încălțăminte au devenit printre articolele cele mai exportate de Republica Moldova, valoarea cărora a crescut de la 60 milioane USD în 1997 la 311 milioane USD în 2014. Industria a profitat de proximitatea și accesul pe piețele europene, precum și de tendința mondială pentru identificarea continuă a unor locații competitive. În Europa acest fapt a încurajat relocarea operațiunilor de industrie selectate spre unele locații mai ieftine aparținând economiilor de tranziție, inclusiv Republica Moldova, unde comenzile din partea clienților din UE pot fi executate în termeni mai restrânși.

24. ISD au contribuit la apariția unui nou sector în Republica Moldova, industria autovehiculelor. Industria autovehiculelor se situează printre primele patru în Europa în ceea ce privește numărul de noi proiecte de ISD. Acest sector, de asemenea, creează cele mai multe locuri de muncă generate de ISD în Europa – anual

⁹ Serviciile de afaceri reprezintă un concept general care descrie activitatea îndreptată spre susținerea unei afaceri, dar care nu rezultă în obținerea unui produs concret, de exemplu serviciile IT, achizițiile, serviciile de transport, resursele umane, serviciile financiare, etc. Aceste servicii (denumite uneori și externalizare a proceselor operative/BPO - business proces outsourcing) sunt de obicei considerate o externalizare a serviciilor administrative (funcțiile afacerii pe intern, ex. resursele umane, contabilitatea) și externalizarea funcțiilor de ghișeu (funcții legate de deservirea clienților, ex. centrul de contact). Serviciile de afaceri contractate în afara țării de origine a companiei sunt denumite externalizare „offshore” (sau externalizare „nearshore” în cazul în care serviciile sunt externalizate către o țară vecină).

¹⁰ Evaluarea competitivității în industria IT din Moldova, GIZ 2014.

¹¹ De exemplu: Endava (Marea Britanie), Pentalog (Franța), Allied Testing, Tacit Knowledge și Alfa Soft (SUA).

¹² „Moldova digitală 2020” este fundamentată pe 3 piloni care ar trebui să conducă la îmbunătățirea cadrului IT: îmbunătățirea conectivității și a accesului la rețea, promovarea serviciilor care generează un conținut digital, consolidarea alfabetizării și a competențelor digitale pentru a genera inovații și a spori utilizarea.

numărul acestora în industria auto constituie aproape 50.000¹³. Chiar dacă Moldova a reușit să atragă câteva companii din industria auto (Dräxlmaier (Germania), Lear Corporation (SUA), Gebauer & Griller (Austria), Tommy Tex (Elveția)), contribuția exporturilor din industriei auto în raport cu PIB a reprezentat în 2014 doar 4%.

25. Zonele Economice Libere (ZEL) și Parcurile Industriale (PI) au jucat un rol esențial în atragerea ISD mobile. Aproape, toate ISD din industria auto au fost localizate în Zone Economice Libere (ZEL). În prezent, Moldova are șapte ZEL situate în diferite regiuni ale țării, cu un număr total de 161 rezidenți care dispun de 6.620 angajați¹⁴. De asemenea, pe teritoriul Moldovei se situează și Portul Internațional Liber Giurgiulești (satul Giurgiulești, raionul Cahul, regiunea de sud a țării), precum și un aeroport (orașul Mărculești, raionul Florești, regiunea de nord), dispunând de un statut juridic similar ZEL. Suma totală a investițiilor efectuate de către rezidenții ZEL pe parcursul întregii perioade de existență depășește 210 milioane USD. Adicional, pe teritoriul țării, începând cu 2011, au fost create 9 parcuri industriale, care au atras investiții în volum de circa 242,2 milioane MDL și au creat circa 1000 locuri de muncă¹⁵. În baza exemplelor din alte state (Republica Cehă, Ungaria, Polonia, Slovacia), ZEL sau parcurile industriale au un rol semnificativ în atragerea ISD mobile deoarece acestea permit investitorilor străini și interni să își dezvolte producția și serviciile într-un termen avantajos și la costuri rezonabile. Astfel, dezvoltarea ZEL existente și a parcurilor industriale municipale/regionale ar trebui să continue.

2. Atragerea investițiilor pentru dezvoltarea exporturilor: probleme și provocări principale

2.1. Principalele obiectivele urmărite de investitorii străini

26. Literatura de specialitate care studiază motivele pe care le urmăresc companiile atunci când își propun o strategie de producție la nivel internațional arată că acest proces implică două etape¹⁶. La prima etapă, firmele aleg între mai multe alternative de care dispun privind internaționalizarea producției lor, iar această

¹³ Monitorul Investițiilor Ernst & Young 2015.

¹⁴ Ministerul Economiei al Republicii Moldova, „Principalele rezultate ale activității desfășurate în Zonele Economice Libere în 2014”, <http://www.mec.gov.md/sites/default/files/document/attachments/zcl.docx>.

¹⁵ Raportul anual de activitate al Ministerului Economiei pentru anul 2014.

¹⁶ Chiara Franco, Francesco Rentocchini și Giuseppe Vittucci Marzetti, „De ce firmele investesc în străinătate? Analiza motivelor care stau la baza Investițiilor Străine Directe”, August 2008.

decizie nu implică întotdeauna recurgerea la ISD. Spre exemplu, atunci când o firmă dorește să profite de forța de muncă străină ieftină, aceasta poate recurge la externalizarea internațională, fără a efectua vreo investiție. Un exemplu în acest sens îl reprezintă acordurile de procesare a materiei prime a clientului (lohn), în baza cărora multe firme din Moldova furnizează servicii de procesare pentru clienții din străinătate: compania germană Leoni operează în baza unui asemenea acord cu compania moldovenească Introscoop; același model persistă și în industria producătoare de îmbrăcăminte și încălțăminte. A doua etapă presupune alegerea locației și a țării gazdă, atunci când se porcede la evaluarea activelor „durabile” de care dispune această țară, factorii de producție, stimulente și cadrul instituțional.

27. ISD orientate spre eficiență urmăresc adesea achiziționarea factorilor de producție și a activelor care nu sunt direct transferabile prin intermediul tranzacțiilor pe piață. Acești factori și active pot include urătoarele: forță de muncă ieftină, flexibilă și accesibilă, stimulente pentru investiții, economii de aglomerare datorită proximității geografice față de alte piețe sau clustere tehnologice, cunoștințe tehnologice de valoare în țara gazdă, infrastructură de bază și industrială dezvoltate, infrastructură educațională și digitală¹⁷. În cazul în care companiile recurg la relocare din altă țară, ar trebui să existe, de asemenea, un grad de apropiere tehnologică între țara emitentă și țara gazdă.

28. Atunci când iau hotărârea de a se stabili într-o țară sau alta, investitorii sunt interesați de diferite aspecte, însă acestea contează în mod diferit. Cu toate acestea, forța de muncă se prezintă a fi cel mai important factor, mai ales în cazul serviciilor. Pentru industria prelucrătoare, costurile de transport și de capital ocupă poziția a doua și respectiv, a treia (Tabelul 2).

Tabelul 2. Semnificația relativă a principalilor factori de cost în funcție de localizare, %

	Industria prelucrătoare	Servicii
Costurile de muncă	44 - 60	74 - 90
<i>Salarii și indemnizații</i>	<i>31 - 42</i>	<i>52 - 64</i>
<i>Regimul statutar</i>	<i>5 - 7</i>	<i>9 - 11</i>
<i>Alte beneficii</i>	<i>7 - 10</i>	<i>13 - 16</i>
Costurile instalațiilor (oficiu, închirierea unei fabrici)	2 - 6	4 - 16
Costurile de transport (rutier, maritim, aerian)	7 - 24	n/a
Costurile utilităților (electricitate, gaz)	2 - 8	1 - 1
Costurile de capital (depreciere, finanțare)	9 - 21	0 - 7
Impozite	6 - 14	2 - 10

¹⁷ Idem

<i>Impozit pe venit</i>	<i>4 - 11</i>	<i>0 - 11</i>
<i>Impozit pe proprietate</i>	<i>1 - 3</i>	<i>0 - 0</i>
<i>Alte taxe</i>	<i>0 - 1</i>	<i>0 - 1</i>

Sursa: *Alternative concurențiale, Ghidul KPMG privind costurile de localizare a afacerilor internaționale, 2014*

29. **Cadrul de politici privind reglementarea ISD constituie cel de-al doilea set complex de factori care ar putea influența decizia în ceea ce privește localizarea.** În condiții egale, investitorii vor prefera țări cu o calitate a guvernancei înaltă, o mai bună executare a contractelor, o protecție mai bună a dreptului de proprietate, mai puțină corupție și birocrație, o situație economică și politică mai stabilă. Serviciile post-investiție pot fi și ele importante pentru evaluarea ex-ante a fezabilității investiției, iar acestea pot include orice aspecte legate de întreținerea, dezvoltarea conexiunilor, mecanismele de soluționare a litigiilor etc. Este important de a menționa calitatea cadrului de politici, care are un efect asimetric asupra locației ISD: în timp ce climatul investițional impropriu și o mai puțină deschidere a economiei întotdeauna duc la o diminuare a ISD, îmbunătățirea climatului investițional și o deschidere mai mare a economiei pentru ISD, garantează o sporire a ISD¹⁸.

2.2. Principalii factori de producție și active oferite de Republica Moldova investitorilor străini

Forța de muncă

30. **Costurile forței de muncă reprezintă unul din principalele avantaje de competitivitate ale Republicii Moldova.** Costurile legate de forța de muncă constituie cel mai important grup al factorilor de cost pentru ISD orientate spre eficiență și includ salariile și indemnizațiile, regimurile statutare ale angajaților și alte avantaje în beneficiul angajaților plătite de angajator. Cu un salariu lunar mediu net de doar 165€ (2014)¹⁹, Moldova asigură accesul la cea mai ieftină, din punct de vedere al costurilor, forță de muncă din Europa.

31. **Cu toate acestea, avantajul costurilor nu poate fi unul permanent, mai ales în condițiile unui deficit al forței de muncă calificate în Republica Moldova.** Sondajul BERD privind Mediul de Afaceri și Performanța Intreprinderilor 2013, elaborat de Banca Mondială, arată că problema competențelor și a educației insuficiente a forței de muncă este a treia cea mai gravă problemă care afectează mediul de afaceri (în sondajul din 2008 aceasta a fost plasată pe poziția a patra). Principala consecință a forței de muncă slab calificate constă în productivitatea

¹⁸ ISD în țările în curs de dezvoltare. *Finanțe și Dezvoltare*, martie 1999, vol. 36, nr 1, FMI (1999)

¹⁹ „Automotive Components and Industry Overview”, *Invest in Moldova*, 2014/2015

scăzută. Chiar și în condițiile în care costurile aferente forței de muncă sunt favorabile competitivității Republicii Moldova, aceasta rămâne în urmă față de celelalte state din Europa centrală, dar și a celor din Europa de Sud-Est în ceea ce privește factorii de productivitate fizici (orele efectiv lucrate, formarea specifică la locul de muncă, productivitatea fizică a muncitorilor). În situația în care costurile aferente forței de muncă vor crește în mod inevitabil în viitor, Moldova va trebui să întreprindă măsuri de redresare a factorilor de productivitate fizică redusă pentru a reuși să își mențină latura competitivă a resurselor umane.

32. Insuficiența calificărilor necesare și instruirea neadecvată a forței de muncă reprezintă principalele provocări pentru atragerea ISD în cele mai promițătoare sectoare economice. De exemplu, numărul absolvenților în domeniul TI din Republica Moldova (între 1.800 și 2.000 anual)²⁰ este suficient pentru a acoperi actualele necesități ale industriei TI, dar procentul persoanelor calificate tehnic este foarte mic. Acest lucru se întâmplă deoarece curriculumul sistemului vocațional nu corespunde cerințelor industriei TI²¹. Mai mult decât atât, majoritatea companiilor TI consideră că rata proaspeților absolvenți pregătiți pentru angajare din facultățile și colegiile TI este una prea mică, iar perioada de formare a acestor absolvenți este prea lungă (mai lungă decât media europeană). În consecință, investitorii din domeniul TI își mențin operațiunile în Republica Moldova la o scară mică, în ciuda stimulentele fiscale oferite²², ori recurg la relocare într-o țară vecină, care de obicei, implică costuri mai mari, dar oferă absolvenți cu șanse mai mari de angajare. Prin urmare, pe termen scurt și mediu, guvernul trebuie să ia în considerație oportunitatea atragerii ISD și a investițiilor de tip „non-equity” care ar furniza instruire în calitate de parte a proceselor sale de business. Pe termen lung, guvernul trebuie să își concentreze eforturile pentru a produce profesioniști pregătiți pentru a fi angajați. Acest lucru poate fi realizat în cooperare cu facultățile și companiile, pentru a reduce perioada medie de formare de 6 luni. Industria emergentă a autovehiculelor a suferit de asemenea, de pe urma deficitului forței de muncă calificată, fapt ce a forțat această industrie să stabilească legături mai strânse cu sectorul educațional în scopul lansării unor programe de formare comune.

33. Procedurile de angajare a lucrătorilor străini rămân a fi împovărătoare. În ciuda progresului înregistrat în ultimii ani, formalitățile necesare pentru angajarea

²⁰ „Competitive Assessment of Moldovan IT Services Industry”, USAID CEED II Moldova, 2014

²¹ Ibid

²² În sectorul TIC, venitul impozabil este plafonat la nivelul de 2 salarii medii pe economie, conform nivelului prognozat pentru anul în curs (Legea pentru punerea în aplicare a Titlului I și II a Codului Fiscal no. 1164-XIII din 24 aprilie 1997 (Articolul 24, paragraful 21)).

lucrătorilor străini consumă mult timp și sunt costisitoare. Pentru a putea fi angajați în câmpul de muncă al Republicii Moldova, lucrătorii străini au nevoie de obținerea unei vize de lungă ședere (12 luni), precum și de un permis de ședere și unul de muncă. De asemenea, este necesară obținerea avizului Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă (procedura poate dura pînă la 30 de zile sau mai mult) și a Biroului de Migrație și Azil (dureaza 60 de zile ori mai mult). De obicei, aceste instituții dispun de o discreție relativ mare la solicitarea diferitor categorii de documente, care sporesc și mai mult durata și costul angajării lucrătorilor străini. În condițiile unui deficit al forței de muncă, adesea invocat de companii, alături de o perspectivă demografică și migratorie defavorabilă, aceste rigidități regulatorii vor exercita o presiune mai mare asupra companiilor care își doresc să investească și să își extindă afacerea în Moldova.

Facilități industriale și costurile utilităților publice

34. **În Republica Moldova se face prezentă o insuficiență acută a instalațiilor industriale echipate corespunzător.** Conform bazei de date MIEPO, pe teritoriul țării sunt disponibile 20 de platforme industriale pentru producție și investiții (12 de tip „brownfield” și 8 de tip „greenfield”). Din acestea, doar 11 sunt conectate la canalizare și doar 13 au acces la gazoduct. Totodată, din cele 12 platforme industriale de tip „brownfield”, doar 3 sunt în stare excelentă, altele 4 sunt în stare bună, restul fiind în stare medie sau proastă. În plus, prețurile de închiriere a spațiilor industriale nu sunt mai mici comparativ cu alte țări din regiune (Tabelul 3). În plus, localizarea anumitor terenuri și facilități industriale nu corespunde cererii investitorilor, în special din cauza insuficienței de forță de muncă potrivită în zonă. Problema respectivă este acutizată de procesul împovărat de obținere a autorizației de construcție și conectare la rețele, care sporește durata și costul necesar construcției de hale industriale noi. Aceste constrângeri devin din ce în ce mai pregnante, având în vedere faptul că tot mai mulți investitori preferă să se stabilească în spații industriale deja existente.

Tabelul 3. Prețul de închiriere a spațiilor industriale

	Prețul de închiriere, EUR/m ²
Moldova	3-4
România	3,5-4,0
Serbia	4-5
Bulgaria	2,5-3,8

Sursa: Introducere în Sectorul Autovehicul din Moldova, Investiții în Moldova 2014, Harta privind spațiile industriale de închiriere (www.colliers.com/en-gb/emea/insights/interactive-rents-map), Colliers International, 2015

35. Este puțin probabil ca deficitul halelor competitive care sunt gata de utilizare să fie depășit în viitor cu ajutorul implicării directe a investitorilor. Pe lângă obstacolele regulatorii (cum ar fi numărul de proceduri și timpul necesar obținerii unui permis de construcție), un potențial investitor trebuie să mai suporte și costurile de finanțare, care sunt mai mari decât în locațiile alternative din vecinătate (ex. România). În plus, investitorii, de regulă, sunt reticenți în suportarea unor costuri fixe suplimentare asociate cu construcția halelor de producere, din cauza unui climat investițional imprevizibil. Unele exemple elocvente privind investițiile ratate din cauza unei oferte limitate a instalațiilor industriale care sunt gata de utilizare confirmă această constatare. Intervenția statului pentru a elimina acest eșec al pieței și a sprijini dezvoltarea de servicii de proiectare-construcție-leasing pare absolut necesară.

36. **Costurile aferente utilităților sunt similare celorlalte țări de comparație din regiune.** De obicei, costurile aferente utilităților reprezintă doar 2-8% din costurile totale de producție în industria prelucrătoare (Tabelul 3), totuși acestea pot constitui elementul critic pentru luarea unei decizii finale privind alegerea terenului. Costurile curente aferente utilităților în Moldova sunt competitive în raport cu alte țări de comparație, cu toate acestea, ele nu constituie un avantaj comparativ semnificativ, deoarece oscilează în jurul mediei regionale și nu sunt cu mult mai mici decât în celelalte țări de comparație (Tabelul 4). Deprecierea valutei naționale și presiunile inflaționiste din 2015 ar putea să reducă și mai mult avantajul costurilor aferente utilităților sau să îl transforme într-un dezavantaj.

Tabelul 4. Costurile aferente utilităților (electricitate, gaz, apă) (2012-2014)

	Moldova	Albania	Macedonia	România
Electricitate (EUR/kWh)	0,09	0,12	0,06	0,081
Apă (EUR/m ³)	0,726	0,64	0,54	N/A
Canalizare (EUR/m ³)	0,586	N/A	0,38	N/A
Gaz (EUR/m ³)	0,33	0,31	0,55	0,31

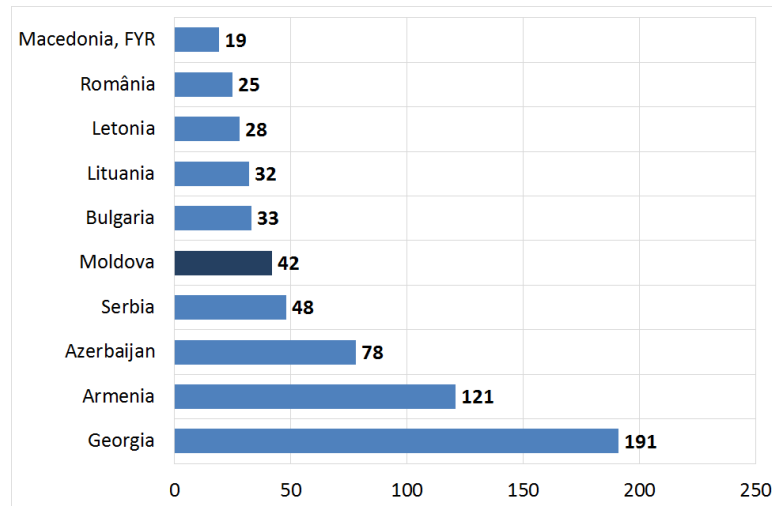
Sursa: Introducere în Sectorul Autovehicul din Moldova, Investiții în Moldova 2014, Planul Național privind zonele economice din Kosovo 2014, Prețurile semestriale la electricitate și gaz, EUROSTAT, 2014

Politicile fiscale și administrarea fiscală

37. **Republica Moldova aplică un impozit pe venit moderat (în continuare – „IPV”.** Valoarea impozitului pe venit al persoanelor juridice în Republica Moldova este de 12% și se aplică în mod egal tuturor companiilor, indiferent de originea capitalului. Acest nivel este unul dintre cele mai joase din regiune (doar Armenia, Bulgaria și Macedonia având un IPV mai mic, de 10%). Totuși, în cazul administrării taxelor, avantajele fiscale nu sunt atât de evidente: în medie, achitarea IPV durează 42

de ore, mai mult decât în Bulgaria, Lituania, Letonia, România și Macedonia (Figura 6).

Figura 6. Durata medie de achitare a impozitului pe venit, ore

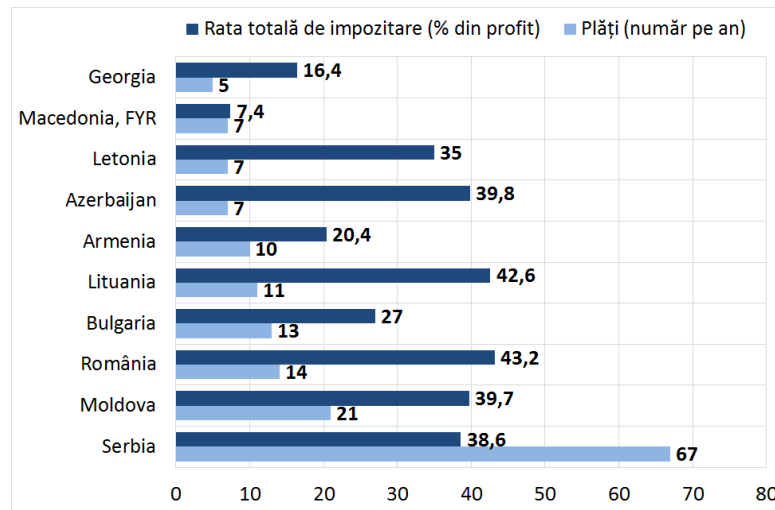

Sursa: Doing Business 2015, Banca Mondială

38. **În timp ce nivelul de impozitare a venitului din activitatea de întreprinzător este unul relativ mic, sarcina fiscală totală depășește media.** Sarcina fiscală totală²³ (ponderea ratei de impozitare totală în profit) în Moldova este mai degrabă mare, la fel ca și numărul procedurilor fiscale în comparație cu alte țări din regiune (Figura 7). Mai mult decât de sarcina fiscală împovărătoare, investitorii pot fi descurajați din cauza incertitudinilor rezultate din aplicarea legislației fiscale. În acest sens, ca exemplu concret, în 2012 un conflict legat de o chestiune minoră (regimul fiscal aplicat în privința cheltuielilor legate de mesele angajaților) a apărut între compania de origine germană Draexlmaier, stabilită la Bălți și Serviciul Fiscal de Stat al Republicii Moldova, conflict în urma căruia investitorul a fost pe cale să își suspende efectuarea investițiilor suplimentare pe care le planificase anterior. Un alt caz de rezonanță vizează litigiul dintre Serviciul Vamal al Republicii Moldova și compania Glass Container Prim (cu investiții din SUA), având drept obiect administrarea TVA la importul unui furnal. În timp ce legislația fiscală națională prevede clar că în cazul unor situații incerte, interpretarea normativă se va realiza în avantajul contribuabilului, practica se dovedește a fi diferită. Un mecanism de soluționare a litigiilor de acest gen lipsește.

²³ Include: contribuțiile pentru asigurările sociale și de sănătate (23% și 4%), impozitul funciar, impozitul pe bunuri imobiliare și taxele rutiere.

Figura 7. Sarcina fiscală și numărul anual de plăți fiscale

Sursa: Doing Business 2015, Banca Mondială;

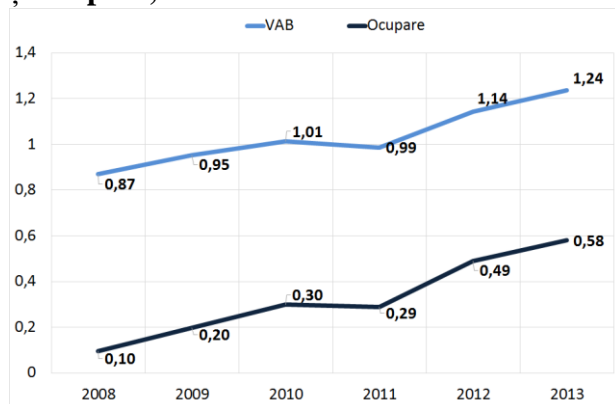
Stimulentele pentru investiții

39. **Anumite stimulente pentru investiții sectoriale se aplică domeniului TIC și celui agricol.** În mod special, companiile TIC beneficiază de facilități privind costurile forței de muncă: impozitul pe venit al persoanelor fizice și contribuțiile la asigurările sociale deduse din salariul lucrătorilor din industria TIC sunt calculate din venitul plafonat la 2 salarii medii prognozate pe economie²⁴. În sectorul agricol, gama de stimulente este ceva mai largă. Astfel, Fondul de subvenționare a agriculturii susține fermierii în contractarea creditelor bancare, asigurările în agricultură, investițiile în tehnologiile și echipamentul agricol, inovațiile tehnologice din sector etc.. Suplimentar, există o serie de stimulente fiscale: scutire de TVA pentru serviciile livrate de către cooperativele agricole de prestări servicii, membrilor acestei cooperative, cu condiția că cel puțin 75% din valoarea totală a livrărilor cooperativei să corespundă anumitor criterii; gospodăriile țărănești (de fermier) sunt impozitate doar cu 7% din profitul impozabil în comparație cu cota de 12% din profitul impozabil aplicată persoanelor juridice; angajatorii achită o contribuție preferențială de asigurări sociale de stat de 16% (23% - contribuția standard).

²⁴ Legea pentru punerea în aplicare a Titlului I și II a Codului Fiscal no. 1164-XIII din 24 aprilie 1997 (Articolul 24, paragraful 21).

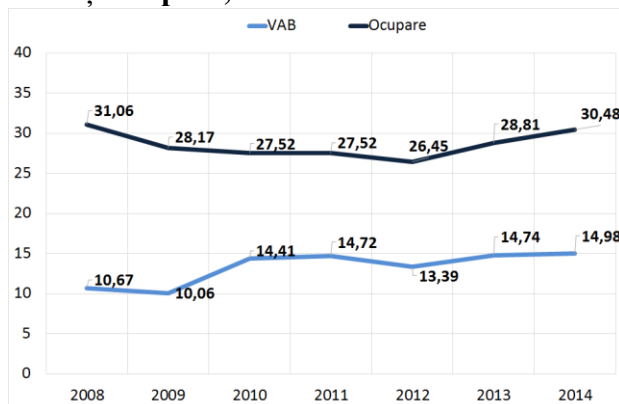
40. **Impactul stimulentele sectoriale s-a dovedit a fi echivoc.** Pe parcursul ultimilor ani, sectorul TI și-a majorat contribuția la VAB și ocupare, fapt ce s-ar putea datora, într-o anumită măsură, stimulentele fiscale acordate industriei respective (Figura 8). În plus, aceasta a înregistrat o tendință ascendentă la capitolul ponderii serviciilor TI în comerțul exterior (Figura 10). În același timp, evoluțiile sectorului agricol nu au fost atât de pozitive. Astfel, ponderea agriculturii în VAB și ocupare a urmat o tendință volatilă (figura 9), la fel ca și ponderea sectorului agro-alimentar în comerțul exterior (figura 11).

Figura 8. Contribuția industriei TI²⁵ la VAB și ocupare, %

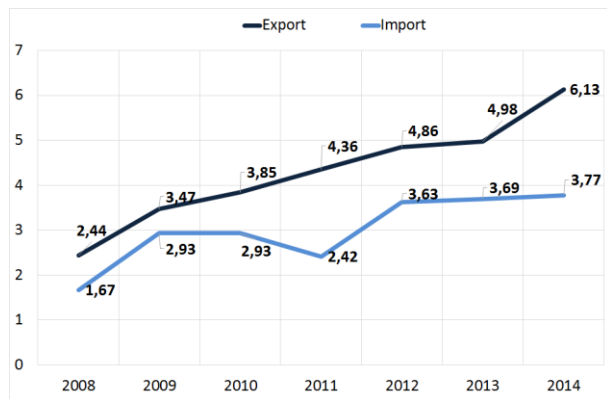
Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS

Figura 9. Contribuția sectorului agricol la VAB și ocupare, %

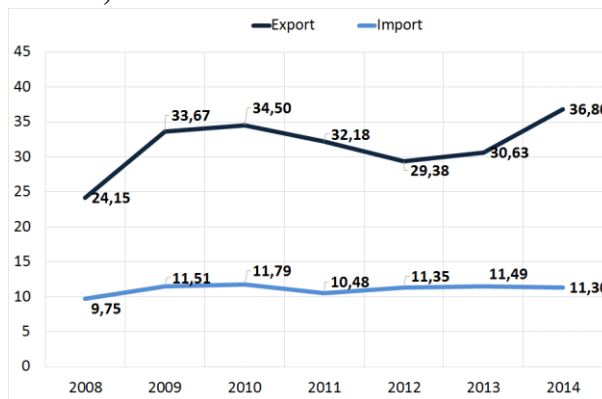
Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS

Figura 10. Contribuția serviciilor TI la comerțul exterior cu servicii, %

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS

Figura 11. Contribuția sectorului agroalimentar la comerțul exterior cu bunuri, %

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS

41. **Stimulente suplimentare pentru investiții se aplică rezidenților zonelor economice speciale (Zonele Economice Libere (ZEL) și Parcurile Industriale**

²⁵ Include următoarele coduri CAEM: 2233, 7221, 7222, 7230, 7240, 7260

(PI)). Pentru investițiile în active fixe în valoare mai mare de 200 milioane USD, rezidenții ZEL se bucură de o protecție pe o durată de 20 de ani împotriva oricăror noi legi care ar înrăutăți condițiile acestora de operare. Rezidenții ZEL care efectuează investiții în valoare de peste 1 milion USD beneficiază de o scutire pe o durată de 3 ani de la achitarea IPV obținut din exporturile în afara teritoriului vamal al Republicii Moldova (în cazul investițiilor mai mari de 5 milioane USD, această scutire se extinde pe un termen de până la 5 ani). Alte stimulente fiscale țin de 50% reducere a venitului impozabil²⁶, 25% reducere de la plata impozitului pe venit²⁷ și zero TVA pentru produsele livrate spre/din ZEL. Totuși, cele mai importante stimulente pentru atragerea investitorilor mari în ZEL țin de: 1) facilitățile fiscale, în special asociate cu procedurile rapide de raportare fiscală și zero TVA și 2) procedurile de vămuire rapide și care se desfășoară direct pe teritoriul ZEL²⁸. Stimulente de care beneficiază rezidenții parcurilor industriale includ schimbarea în regim preferențial a destinației terenurilor²⁹, înstrăinarea cu titlu gratuit a bunurilor aflate în proprietate publică întreprinderii de gestionare, privatizare preferențială pe teritoriul PI³⁰, prețuri preferențiale de arendă a terenurilor aflate în proprietatea statului³¹ și optimizarea numărului de controale de stat. În pofida acestor stimulente, zonelor economice speciale (ZEL/PI) le-au fost atribuite doar 0,8 puncte din maximumul de 2,0 puncte la capitolul importanței pentru decizia de a investi, în baza unui sondaj în rândul investitorilor străini stabiliți în Republica Moldova³².

42. Alte stimulente pentru investiții sunt aplicate orizontal. În particular, cheltuielile ce țin de cercetare și dezvoltare, transportarea angajaților, mese și studii de formare profesională, sunt deductibile din punct de vedere al impozitului pe venit. Adițional, importul sau procurările de echipament inclus în capitalul social al firmei este scutit de TVA, iar pentru investiții capitale este prevăzută restituirea TVA. Stimulente speciale sunt prevăzute și pentru sectorul IMM sub forma taxei reduse de

²⁶ Se percepe un impozit redus de 50% din cota stabilită din venitul rezidenților obținut de la exportul mărfurilor/serviciilor produse în zona economică liberă sau obținut de la livrarea mărfurilor/serviciilor produse în ZEL către alți rezidenți ai zonelor economice libere pentru mărfurile/serviciile orientate spre export;

²⁷ Se percepe un impozit în proporție de 75% din cota stabilită pentru venitul din activitatea rezidenților în ZEL, cu excepția veniturilor menționate mai sus;

²⁸ În baza interviurilor cu reprezentanții ZEL.

²⁹ Scutirea de necesitatea de a compensa pierderile cauzate de excluderea terenurilor din categoria celor cu destinație agricolă, în conformitate cu Legea privind prețul normativ și modul de vânzare-cumpărare a pământului

³⁰ Dreptul de a privatiza terenurile aflate în proprietate publică pentru construcții la prețul normativ pentru teren, stabilit în momentul de transfer pentru utilizare sau închiriere pentru rezidenții PI, numai după achiziționarea și / sau darea în exploatare a construcțiilor și instalațiilor cu destinație industrială, în conformitate cu Legea privind prețul normativ și modul de vânzare-cumpărare a pământului.

³¹ Aplicarea unui coeficient de reducere de până la 0,3 la prețul anual pentru închirierea terenurilor aflate în proprietate publică, în conformitate cu Legea privind prețul normativ și modul de vânzare-cumpărare a pământului, sau a prețului de bază pentru închirierea bunurilor aflate în proprietate publică, stabilit prin Legea bugetului de stat pentru anul respectiv.

³² „Sondaj privind investitorii străini în Republica Moldova”, Magenta Consulting, 2013.

impozitare de 3% din venitul operațional. La fel, există stimulente pentru importul de materii prime utilizate pentru producerea bunurilor orientate spre export³³. Cu toate acestea, întregul sistem de stimulente este prea complex și nu este suficient de clar pentru multe întreprinderi. Prin urmare, acesta nu este perceput de către firme drept un factor determinant important pentru decizia de a investi în Republica Moldova. Conform unui sondaj³⁴ petrecut în rândul investitorilor străini stabiliți în Moldova, facilitățile fiscale acordate întreprinderilor au fost apreciate cu 0,2 puncte din 2,0 puncte maxim conform importanței pentru a face investiții. Mai mult decât atât, țările concurente din regiune oferă o gamă similară sau chiar mai atractivă de stimulente decât cele oferite de Republica Moldova (Tabelul 5).

Tabelul 5. Stimulente pentru investiții aplicabile în țări de comparație (2014)

	Croatia	Bulgaria	Macedonia	România	Serbia	Ungaria	Moldova
Stimulente non-fiscale	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Regionale	✓			✓	✓	✓	
Crearea locurilor de muncă	✓	✓		✓	✓	✓	
Formare	✓	✓		✓	✓	✓	
Aplicate sectorial	✓						✓
Investiții în echipamente	✓		✓		✓		
Stimulente fiscale	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Scutiri de la impozitul pe venit	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- în funcție de valoarea investiției			•		•	•	
- pentru crearea locurilor de muncă	•	•	•		•	•	•
- legate de industrie	•	•		•		•	•
- în funcție de categoria întreprinderii	•						
- în funcție de regiune		•					
Reducerea prelevărilor obligatorii	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- menținerea unui număr de locuri de muncă			•		•	•	
- angajarea persoanelor de o anumită vîrstă/cu dizabilități		•		•			
- angajarea șomerilor	•	•	•	•	•		
- angajarea proaspeților absolvenți				•			
- legate de industrie						•	•
Reducerea contribuțiilor de capital					✓		✓

Sursa: Cele mai bune practici privind facilitățile financiare pentru atragerea investițiilor, PwC 2014

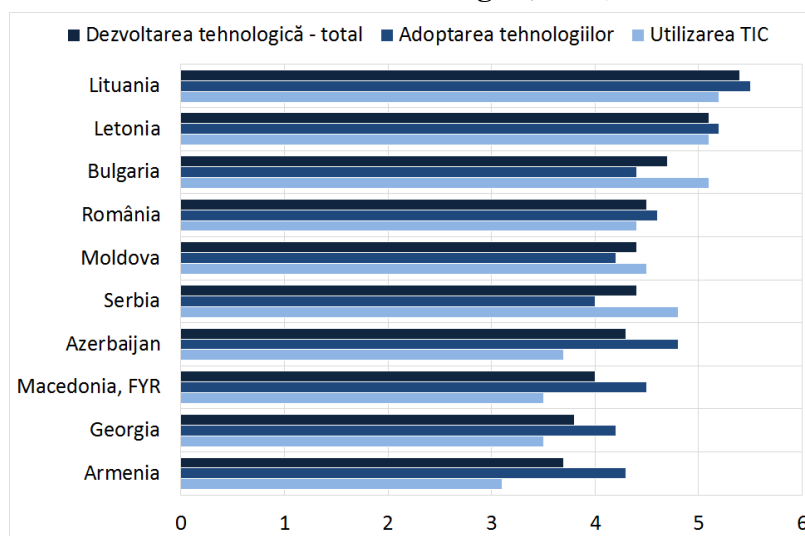
³³ Agenții economice pot solicita extinderea termenului de plată a TVA și taxelor vamale pentru o perioadă a ciclului de producere, dar care să nu depășească 180 zile, pentru materia primă, accesorii, ambalare primară și părți componente importate care sunt utilizate la producerea bunurilor destinate exportului.

³⁴ „Sondaj privind investitorii străini în Republica Moldova”, Magenta Consulting, 2013.

Tehnologiile digitale

43. **Republica Moldova este pregătită pentru utilizarea tehnologiilor digitale, însă nivelul de utilizare propriu-zisă este destul de redus.** Conform Raportului privind Competitivitatea Globală pentru 2014-2015, Moldova ocupă poziția 51 din 144 de state în ceea ce privește dezvoltarea tehnologiei, depășind țări precum Serbia, Azerbaidjan, sau Macedonia (Figura 12). Cel mai important avantaj îl constituie nivelul ridicat de utilizare a TIC, care se datorează unei calități bune a internetului. Totuși, accesul populației la internet rămâne a fi o problemă: doar 48,8% de persoane fizice folosesc internetul, Moldova fiind plasată pe locul 70 din 144 de state. O problemă majoră este legată de gradul scăzut al adoptării de tehnologii (locul 104), Moldova înregistrând cel mai scăzut punctaj din întreaga regiune. Acest fapt este cauzat de disponibilitatea redusă a celor mai recente tehnologii (locul 96), capacitatea de absorbție a tehnologiilor la nivel de firmă (locul 109), un nivel scăzut al ISD și al transferului de tehnologii (locul 97).

Figura 12. Indicatorii dezvoltării tehnologice, 1-7 (cel mai bun indicator)

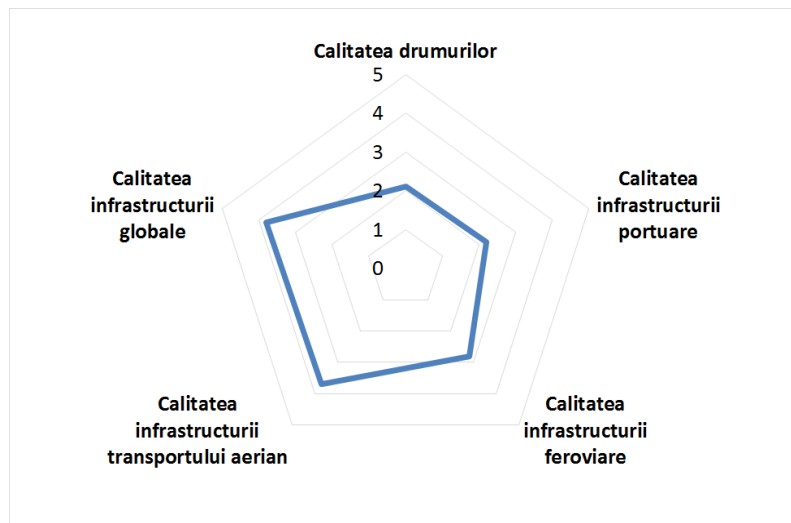
Sursa: Raportul privind competitivitatea globală pentru 2014-2015;

Infrastructura și logistica de transport

44. **Majoritatea infrastructurii necesită o modernizare substanțială și reprezintă actualmente unul dintre principalele impedimente pentru dezvoltarea țării.** Conform Raportului privind Competitivitatea Globală pentru 2014-2015, Moldova ocupă locul 118 din 144 de state după calitatea infrastructurii de transport, cel mai scăzut punctaj fiind acordat infrastructurii rutiere, iar cel mai bun – infrastructurii de transport aerian (Figura 13). Această problemă este amplificată de dezvoltarea slabă a serviciilor și a infrastructurii de logistică. Conform Indicelui de

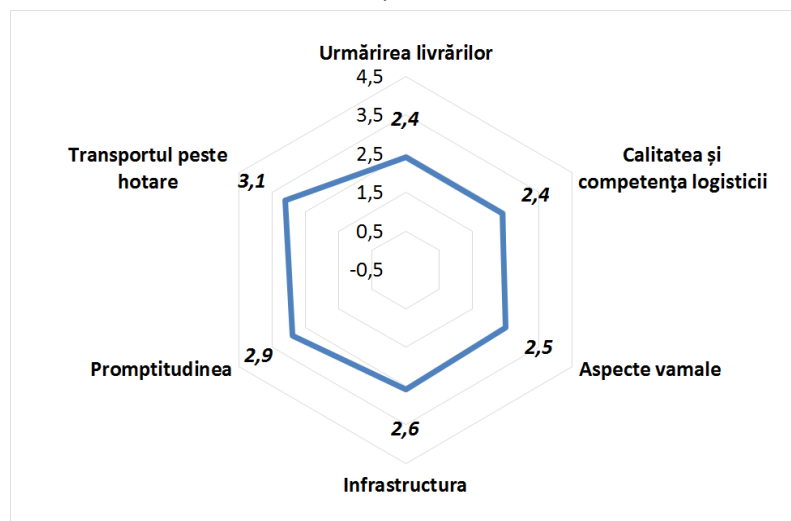
Performanță Logistică, elaborat de Banca Mondială, Moldova se situează pe poziția 94 din 160 de țări, aspectele cele mai problematice fiind localizarea și urmărirea ineficientă, calitatea scăzută a logisticii, precum și competența, fragmentarea și caracterul birocratic al procedurilor vamale (Figura 14).

Figura 13. Infrastructura de transport 1-7 (cel mai bun indicator)

Sursa: Raportul privind competitivitatea globală pentru 2014-2015

Figura 14. Indicele de performanță logistică 2014, elemente principale

Sursa: Banca Mondială.

45. **Calitatea drumurilor reprezintă cea mai mare problemă.** În jur de 90% din rețeaua rutieră curentă are nevoie de reabilitare. Conform Raportului privind competitivitatea globală pentru 2014-2015, Moldova ocupă locul 140 din 144 de țări la capitolul „calitatea drumurilor”. Având în vedere faptul că circa 64% (2014) din

volumul total al mărfurilor transportate au fost transportate prin intermediul rețelei de drumuri, acest fapt contribuie la sporirea considerabilă a costurilor comerțului intern și extern și subminează competitivitatea companiilor din Republica Moldova.

46. **Calitatea infrastructurii portuare este o altă problemă majoră.** Moldova are un singur port riveran care leagă țara de Marea Neagră (prin fluviul Dunărea) – Portul Internațional Liber Giurgiulești. Acesta dispune de o rețea largă și modernizată a unităților de infrastructură (ex. terminale de produse și cereale, terminal general de încărcături și containere, zonă liberă, logistică, servicii de leasing și consultanță, 14 kilometri de cale ferată spre România). Totuși, acesta nu dispune de o legătură bună cu capitala și restul țării, din cauza unei proaste conexiuni rutiere și de cale ferată. Aceasta este una din cauzele principale de ce modul de transport fluvial reprezintă doar 2% (2014) din volumul total al mărfurilor transportate.

47. **În comparație cu infrastructura rutieră, portuară și cea de cale ferată, infrastructura transportului aerian este într-o stare mai bună.** Moldova a devenit parte a Spațiului Aerian Comun European, fapt ce a sporit, într-o anumită măsură, concurența între companiile aeriene, a contribuit la reducerea prețurilor și a intensificat traficul internațional de pasageri. Totuși, transportul aerian rămâne a fi destul de costisitor și inconvenient pentru transportări cargo, în timp ce aeroporturile internaționale din Bălți și Mărculești sunt slab dezvoltate.

2.3. Mediul instituțional în Republica Moldova

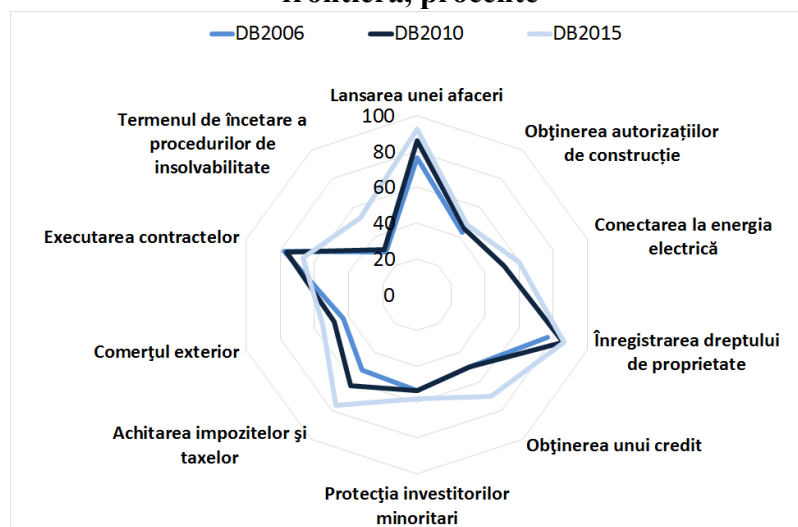
Reglementarea mediului de afaceri

48. **Cadrul legal și cadrul instituțional al Republicii Moldova nu este adecvat pentru atragerea investițiilor și dezvoltarea exportului.** Guvernarea inadecvată a economiei, vulnerabilitatea instituțiilor, cultura slab dezvoltată în domeniul desfășurării afacerilor, precum și instabilitatea politică și la nivel macroeconomic și imprevizibilitatea cadrului regulator creează lacune majore în legislație, dar și de executare a acesteia. Mai mult decât atât, cadrul legislativ de reglementare în domeniul desfășurării afacerilor nu prevede garanții eficiente și clare pentru investitori: nu există un instrument privind Acordul de Investiții care să ofere claritate privind drepturile și obligațiile ambelor părți; nu există un mecanism în materie de impozitare (ex. soluție fiscală anticipată), precum și un mecanism clar de recepționare a reclamațiilor din partea investitorilor. Îmbunătățirea mediului general de afaceri ar trebui să sporească climatul investițional și invers. Investitorii străini în Republica Moldova sunt mai sensibili la deficiențele climatului investițional, din cauza naturii instabile a procesului de selectare a destinațiilor ISD, dar și a concurenței

internaționale intense pentru ISD la momentul de față. În pofida îmbunătățirilor vizibile înregistrate de Republica Moldova în ultimii 10 ani, climatul de afaceri rămâne unul dintre cele mai slabe din regiune. Aceasta subminează semnificativ efortul țării de a stimula competitivitatea prin atragerea investițiilor pentru dezvoltarea exportului și face ca Republica Moldova să piardă în competiția regională pentru investiții. În cele din urmă, această situație creează puține oportunități pentru economie și duce la scăderea nivelului de trai al populației.

49. **Există câteva segmente destul de problematice în cadrul legislativ care reglementează domeniul desfășurării afacerilor și care afectează condițiile de dezvoltare a afacerilor.** Acestea sunt „Autorizațiile de construcție”, „Soluționarea procedurilor de insolvență”, „Comerțul transfrontalier”, „Protejarea investitorilor minoritari” și „Conectarea la energie electrică”, pentru care distanța Republicii Moldova până la frontieră, în conformitate cu raportul Doing Business, este sub 60% (Figura 15). Aceste deficiențe specifice mediului intern de afaceri subminează în mod direct obiectivul-cheie de atragere a investițiilor pentru dezvoltarea exportului. În special, procedurile dificile de obținere a autorizațiilor de construcție și conectarea la energie electrică (care durează aproximativ 247 zile și, respectiv, 118 zile), descurajează investițiile „greenfield”. Nivelul scăzut de protecție a investitorilor minoritari și soluționarea anevoioasă a procedurilor de insolvență subminează, de asemenea, încrederea investitorilor, în special a celor străini.

Figura 15. Ușurința de desfășurare a afacerii, componente principale, distanța până la frontieră, procente

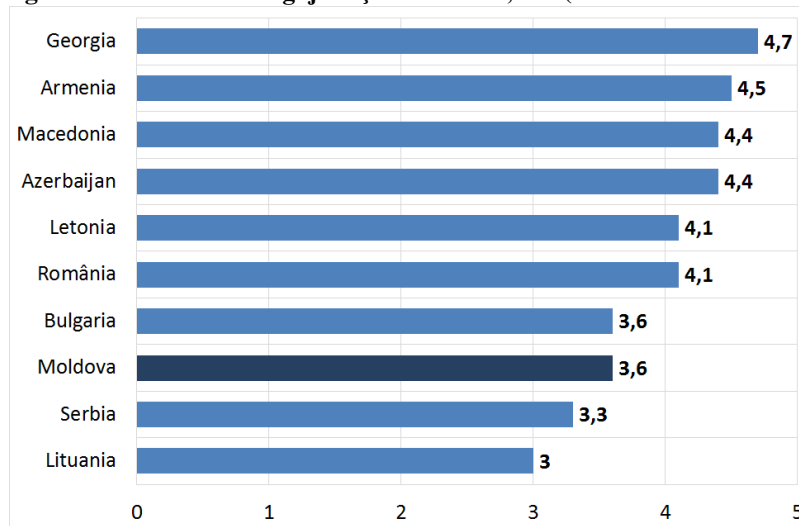

Sursa: Banca Mondială

Politicile privind forța de muncă

50. **Condițiile inflexibile pe piața muncii crează obstacole suplimentare în gestionarea problemei deficitului forței de muncă.** Legislația muncii rămâne rigidă și departe de o tranziție deplină la principiile pieței libere. Cartea Albă 2015 a Asociației Investitorilor Străini din Moldova accentuează nevoia urgentă de îmbunătățire a legislației muncii. Codul Muncii este destul de rigid, în special, în cazul reglementării încetării relațiilor de muncă prin concediere, creând deseori piedici la restructurarea întreprinderilor. Acesta conține norme neclare cu privire la orele de muncă prestate peste program, programul parțial de muncă, conflictul de interese și, în general, nu este pe deplin ajustat la particularitățile principiilor moderne de angajare. Drept urmare, în rândul companiilor predomină o percepție proastă despre fiabilitatea legislației muncii. Potrivit *Indicelui Global al Competitivității* pentru anii 2014 – 2015, Republica Moldova s-a clasat pe locul 93 din 144 țări privind rigiditatea practicilor de angajare și concediere (Figura 16).

Figura 16. Practici de angajare și concediere, 1-7 (cel mai bun indicator)

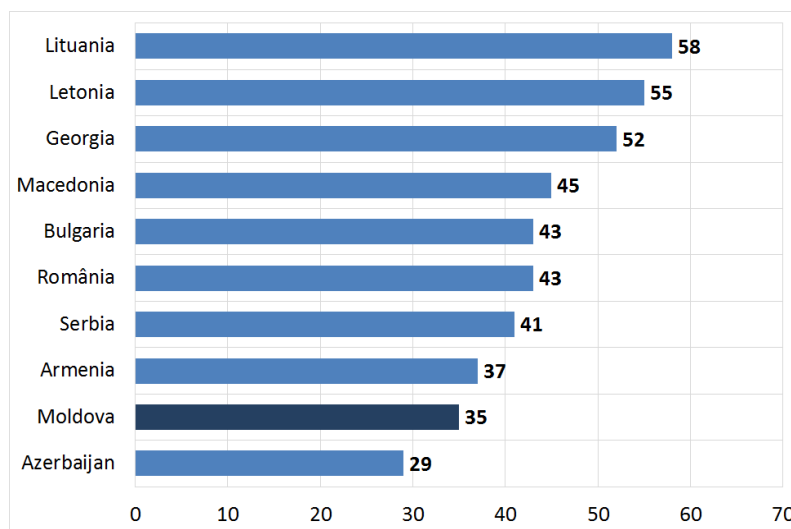
Sursa: Raportul Global al Competitivității 2014 – 2015;

Calitatea guvernancei

51. **Guvernanța publică necorespunzătoare și vulnerabilitatea instituțiilor au constituit mereu unele dintre cele mai mari constrângeri în dezvoltarea afacerilor în Republica Moldova.** Conform Raportului Global al Competitivității pentru anii 2014 – 2015, trei dintre cei mai problematici factori pentru desfășurarea afacerilor sunt direct legați de guvernare și instituțiile publice: 1. corupția; 2. instabilitatea politică; 3. administrația ineficientă. Corupția este o problemă critică ce

crează piedici semnificative pentru atragerea investițiilor în Republica Moldova. Comparativ cu alte țări din regiune, Republica Moldova înregistrează una dintre cele mai nesatisfăcătoare scoruri ale Indicelui de Percepție a Corupției elaborat de către Transparency International, fiind clasată pe locul 103 din 174 țări (Figura 17). Există o evidență empirică despre influența negativă a corupției asupra abilității țărilor de a atrage ISD, aceasta fiind percepută ca și „impozit pe profit” suplimentar celui formal: costul derulării afacerilor crește, iar profitabilitatea investițiilor scade³⁵. În plus, corupția sporește nivelul de incertitudine privind mediul de afaceri; aceasta derivă din cauzele principale ale corupției; birocrăție excesivă, discreție sporită în formularea și implementarea politicilor, ineficiența sistemului de justiție, salarii joase în sectorul public și un nivel redus de libertate economică. Din păcate, majoritatea acestor factori sunt relevanți și pentru Republica Moldova.

Figura 17. Indicele de Percepție a Corupției, scor (un scor mai mic semnifică o situație mai gravă)

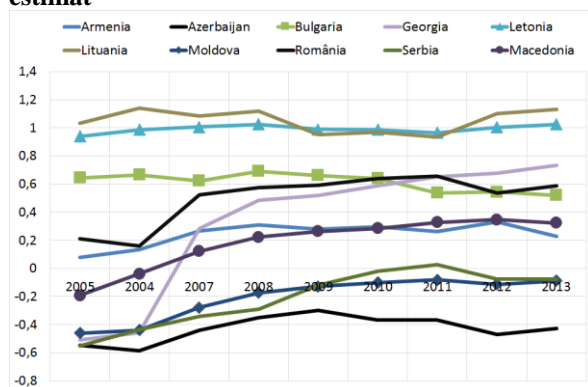

Sursa: Transparency International;

52. Comparativ cu alte țări din regiune, pe parcursul ultimului deceniu, Republica Moldova a înregistrat progrese moderate în calitatea guvernării. Indicele calității de reglementare și indicele eficienței de guvernare, estimate de Banca Mondială, au rămas printre cele mai joase în rândul țărilor comparabile, depășind doar Azerbaidjanul. Cea mai mare, și în creștere, discrepanță este în raport cu Lituania, Letonia și Georgia (Figura 18 și Figura 19). Astfel, întrucât reforma cadrului de reglementare a adus îmbunătățiri ne semnificative pentru investitorii existenți, aceasta nu a promovat atractivitatea investițională a Republicii Moldova.

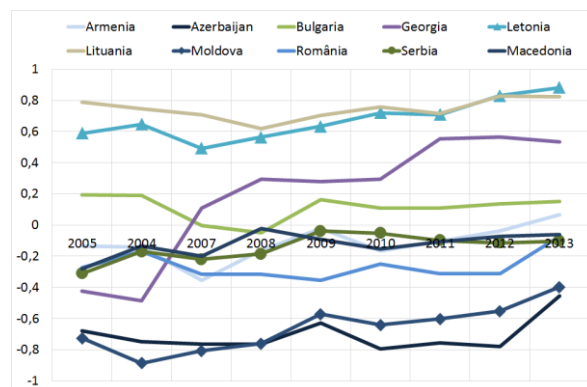
³⁵ Castro C, Nunes P.: Does Corruption inhibit Foreign Direct Investment?, Revista de Ciencia Política, vol. 51, N°1, 2013

Figura 18. Indicele calității de reglementare, estimat

Sursa: Banca Mondială

Figura 19. Indicele de eficiență a guvernării

Sursa: Banca Mondială

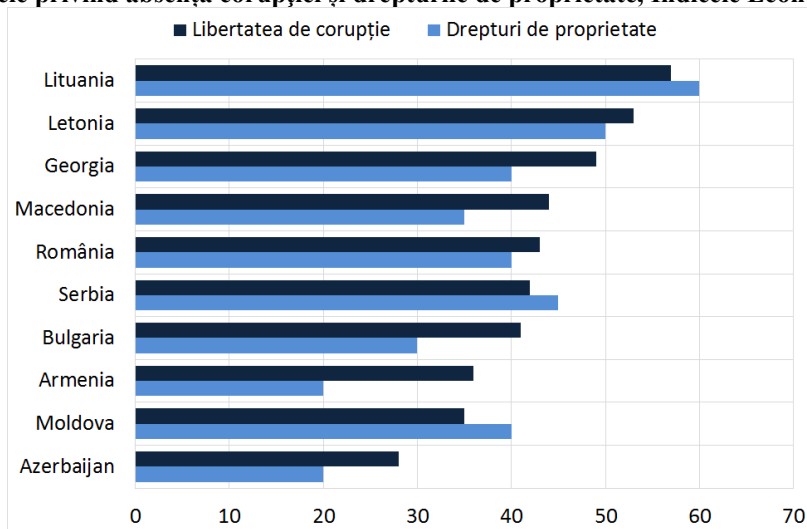
53. Transparența scăzută în procesul de luare a deciziilor constituie o altă problemă. În pofida prezenței unui cadru legal adecvat ce asigură transparența decizională, implementarea acestuia constituie o problemă majoră. De exemplu, în 2013, 47% din toate politicile puse în discuție de către ministere nu au respectat cerințele legale privind transparența decizională. Transparența bugetară este o problemă specifică: conform Indicelui Transparenței Bugetare pentru anul 2014, Moldova a înregistrat 59 de puncte dintr-un maxim de 100 de puncte, ceea ce presupune o „transparență redusă”. „Transparența redusă” creează obstacole în calea responsabilității și guvernării interne a instituțiilor de stat, subminând totodată credibilitatea acestora în rândul populației și întreprinderilor³⁶.

Statul de drept

54. Protecția necorespunzătoare a drepturilor de proprietate duce la vulnerabilitatea ISD în fața abuzurilor de către terți. Potrivit Indicelui Libertății Economice pentru anul 2015 al Fundației Heritage, supremația legii în Republica Moldova este subminată de nivelul înalt de corupție și protecția necorespunzătoare a drepturilor de proprietate. Moldova a obținut unul dintre cele mai scăzute punctaje din regiune la capitolul componentelor statului de drept al indicelui: absența corupției și liberalizarea drepturilor de proprietate (Figura 20).

³⁶ „Dialogul care să faciliteze fortificarea capacităților instituționale efective în cadrul agenției de dezvoltare post – 2015”. PNUD Moldova și Expert-Grup, 2014

Figura 20. Indicele privind absența corupției și drepturile de proprietate, Indicele Economiei Libere 2015

Sursa: Fundația Heritage;

Administrarea vamală

55. În pofida faptului că Serviciul Vamal a parcurs, începând cu mijlocul anilor 2000, reforme continue, procedurile vamale și transfrontaliere rămân destul de anevoioase. Acest aspect a constituit un obstacol în calea Moldovei pentru a deveni o rută efectivă de tranzit în comerțul dintre Est și Vest. Cu toate că Moldova a implementat Sistemul UNCTAD ASYCUDA World System (Sistemul Automatizat al Datelor Vamale), care permite procesarea electronică a tuturor declarațiilor vamale, birocrăția excesivă și corupția rămân în continuare subiecte critice. În opinia multor companii, reglementările vamale sunt discreționare și nu sunt previzibile, prevalează plățile informale, iar procedurile pentru determinarea valorii în vamă nu sunt clare³⁷. Pentru a simplifica procedurile vamale, Guvernul Republicii Moldova a emis o hotărâre în data de 20 mai, 2015 cu scopul de a reduce numărul de documente obligatorii pentru operațiunile de import/export de bunuri și, astfel, a facilita comerțul exterior. Prin urmare, numărul documentelor obligatorii s-a diminuat de la 9 la 3 în cazul operațiunilor de export, și de la 11 la 3 în cazul operațiunilor de import.

Barierile netarifare în comerț

56. Datorită angajamentelor OMC și liberalizării treptate a comerțului exterior cu Uniunea Europeană, Moldova a liberalizat semnificativ politica sa tarifară pe parcursul ultimilor ani. Barierele netarifare în calea comerțului reprezintă una dintre cele mai mari probleme ce împiedică participarea Moldovei în

³⁷ „Sondaj în rândul investitorilor străini din Republica Moldova”, Magenta Consulting, 2013

comerțul exterior. Adoptarea și punerea în aplicare a standardelor europene și internaționale de calitate ar trebui tratată cu prioritate, deoarece existența unui număr mare de GOST-uri, care de multe ori vin în contradicție cu standardele europene și internaționale, reprezintă o problemă esențială. În 2014, doar 35% dintre standardele moldovenești au fost aliniate la standardele europene și internaționale. Cele mai multe standarde care funcționează pe teritoriul Republicii Moldova sunt GOST-urile (62% în 2014)³⁸. Pe lângă adoptarea lentă la nivel național a standardelor UE, implementarea acestora la nivel de firmă este o problemă și mai acută, din cauza volumelor mari de investiții necesare pe fondul accesului limitat la finanțare, în special pentru întreprinderile mici și mijlocii.

Agencia de Atragere a ISD și Promovare a Exportului

57. Organizația de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova (MIEPO) este principala instituție publică care coordonează implementarea politicii guvernamentale de creștere a competitivității, atragere a investițiilor și promovare a exportului. Din 2006 MIEPO a fost în mod constant în proces de reorganizare, cel mai recent episod fiind în 2014, când MIEPO a fost supusă unui proces de reorganizare, ajustându-și statutul în conformitate cu cele mai bune practici. Totuși, instituția încă se confruntă cu probleme importante de guvernare. În particular, acestea țin de faptul că instituțiile care concurează cu MIEPO pentru finanțare bugetară și de la donatori se află în ambele consilii ale acesteia: Consiliul de coordonare a activității MIEPO și consiliul care supraveghează bugetul acesteia (Fondul de promovare a exporturilor). Mai mult decât atât, MIEPO nu dispune de un mandat suficient de puternic în domeniul său – este împuternicită cu funcția de promovare a exporturilor, însă această funcție este îndeplinită, în paralel, și de alte instituții. O altă problemă ține de capacitățile instituționale scăzute ale MIEPO. Bugetul anual al acesteia este doar puțin peste 5 milioane lei, în timp ce personalul este format din numai 10 angajați. Din cauza numărului mic de colaboratori, diviziunea muncii în interiorul organizației nu este eficientă: membrii echipei sunt responsabili de mai multe sarcini concomitent și nu există nici un specialist responsabil doar de atragerea investițiilor sau promovarea exportului. În plus, statutul MIEPO nu asigură evaluarea obligatorie a performanței instituției de către cineva din exterior.

58. Activitățile MIEPO se suprapun parțial cu acțiunile întreprinse de către o altă agenție. Echipa de Atragere a Investițiilor din cadrul Cabinetului Prim-

³⁸ Institutul Național de Standardizare

ministrului Republicii Moldova desfășoară chiar mai multe activități decât MIEPO de atragere a investițiilor (inclusiv, țarghetarea investitorilor, aftercare și susținerea conexiunilor cu ISD). Deși ambele instituții au stabilite relații adecvate de lucru, întregul cadru de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor este fragmentat și ineficient.

59. În concluzie, Moldova poate oferi o serie de avantaje potențialelor ISD interesate de sporirea eficienței lor în cadrul strategiilor internaționale. În același timp, anumite deficiențe împiedică atragerea mai multor proiecte de investiții. Strategia de atragere a ISD ar trebui să se concentreze pe eliminarea sau reducerea deficiențelor care nu suferă amânare, odată cu valorificarea punctelor forte ale țării. În acest sens, trebuie luate în considerare o serie de oportunități și riscuri (Tabelul 6).

Tabelul 6. Atragerea ISD orientate spre eficiență în Moldova: analiza SWOT a țării

PUNCTE FORTE	PUNCTE SLABE
<ul style="list-style-type: none"> • Raport productivitate / salarii atractiv în comparație regională; • Populația multilingvă; • Amplasarea geografică centrală în raport cu UE, Rusia Oriental Mijlociu și Asia Centrală; • Regim liberalizat de vize cu țările CSI, UE, SUA, Canada, Israel și altele; • Comerțul liberalizat cu UE, Turcia, Europa de Sud-Est și țările CSI; • 47 de acorduri bilaterale dintre Moldova și alte țări privind evitarea dublei impuneri; • 40 de acorduri bilaterale dintre Moldova și alte țări privind protecția reciprocă a investițiilor; • Rata impozitului pe venitul persoanei juridice competitivă la scară regională; • Infrastructura digitală bine dezvoltată; • Prețul competitiv la arendarea terenurilor industriale disponibile și instalații; • Disponibilitatea terenurilor industriale în ZEL și parcurile industriale; • Prețul competitiv al utilităților; • Potențial mare pentru dezvoltarea industriei software și serviciilor orientate spre export; • Potențial mare în domeniul auto, textile și confecții, electronică; • Scutirile fiscale pentru investițiile mari în zonele economice libere; • Scutirile și facilitățile fiscale orizontale pentru cercetare-dezvoltare, transportarea angajaților, mese și studii de formare profesională; • Scutirea de TVA a importul sau procurările de echipament inclus în capitalul social al firmei; 	<ul style="list-style-type: none"> • Deficitul forței de muncă de calificare medie și înaltă, în special în regiuni și mediul rural; • Procentul scăzut al tinerilor cu specializări în domeniile tehnice și tehnologice; • Condițiile inflexibile pe piața muncii; • Incertitudinile legate de tratamentul fiscal și vamal; • Rigiditatea politicii privind imigrarea forței de muncă; • Intermediere slabă în atragerea, reținerea și dezvoltarea investițiilor; • Delimitarea neclară a competențelor instituționale în atragerea ISD; • Instabilitatea politică generală și impactul acesteia asupra climatului de afaceri; • Starea nesatisfăcătoare a infrastructurii fizice, în special a drumurilor regionale; • Calitatea scăzută a infrastructurii și costurile mari ale serviciilor de logistică; • Costuri înalte pentru dezvoltarea instalațiilor industriale • Povara fiscală totală destul de înaltă în comparație regională; • Administrare fiscală și vamală nesatisfăcătoare • Curricula vocațională irelevantă pieței muncii • Procedurile dificile de autorizare a construcțiilor și de racordare la rețele; • Instabilitatea macroeconomică • Sectorul financiar slab; • Interesele ascunse care se opun îmbunătățirii mediului de afaceri și liberei concurențe; • Calitatea redusă a actului de guvernare (corupția, lipsa de transparență în procesul

OPORTUNITĂȚI	AMENINȚĂRI
<ul style="list-style-type: none"> • Posibilitatea de integrarea în lanțurile tehnologice ale firmelor cu ISD amplasate în România și Ucraina • Creșterea globală și regională a cererii pentru servicii în domeniul desfășurării afacerilor și dezvoltare software; • Tendințe tot mai clare de delocalizare a firmelor din Europa Centrală în asemenea activități ca industria auto, industria ușoară și de încălțăminte și industria electronică; • Procesul de integrare europeană oferă multiple oportunități pentru dezvoltarea instituțiilor și competențelor în domeniul atragerii ISD; • Implementarea părții aprofundate și cuprinzătoare din ALSAC ar putea facilita comerțul internațional și redresa problemele de concurență loială; 	<p>decizional, protecția incertă a drepturilor de proprietate) generează riscuri mari de afaceri;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Accelerarea emigrării forței de muncă, cu impact asupra disponibilității și costului forței de muncă; • Deprecierea valutei naționale ar putea să reducă avantajul costurilor pe care le oferă Moldova; • Recesiunea economică în Rusia și creșterea economică fragilă în UE; • Instabilitatea cadrului de securitate în Ucraina și riscurile de extindere a conflictelor; • Țările cu care Moldova concurează în atragerea ISD își îmbunătățesc competitivitatea mai repede; • Barierele comerciale instituite de Rusia în calea importurilor din Moldova și riscul permanentizării acestora;

3. Viziunea strategică

60. **Potrivit SND „Moldova 2020”, modelul precedent de creștere economică fără locuri de muncă și fără o re-tehnologizare de proporții a activității de producere nu este un model de creștere durabilă.** SND „Moldova 2020” prevede o nouă paradigmă de dezvoltare economică, care presupune atragerea investițiilor, dezvoltarea industriilor de export, promovarea unei societăți bazate pe cunoaștere, inclusiv consolidarea activităților de cercetare și dezvoltare, inovare și transfer tehnologic, toate fiind orientate spre eficiență și competitivitate. Printre cele șapte priorități de dezvoltare prevăzute de SND “Moldova 2020”, deosebit de relevante pentru strategia investițională sunt obiectivele legate de infrastructură și dezvoltarea competențelor, precum și a mediului de afaceri, inclusiv în domeniul justiției. În particular, SND “Moldova 2020” stabilește reformele politice necesare pentru îmbunătățirea mediului de afaceri și a climatului investițional, și anume: a) reducerea costurilor și a duratei de inițiere și lichidare a unei societăți comerciale, b) reducerea costurilor și a timpului necesare pentru a obține autorizații de construcție, c) simplificarea procesului de plată a impozitelor, d) reducerea costurilor și timpului necesar pentru comerțul transfrontalier, e) eliminarea deficiențelor normative (cum ar fi numărul de controale de stat, rapoarte obligatorii, autorizații, etc.). SND „Moldova 2020” recunoaște rolul ISD, subliniind că resursele investitorilor locali sunt limitate și ISD poate fi un factor major cu impact pozitiv asupra dezvoltării țării.

61. **Acordul de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană va duce la o deschidere mai largă a Republicii Moldova în fața comerțului internațional, prin eliminarea barierelor comerciale tarifare și netarifare.** În conformitate cu rezultatele unor analize, Acordul de Asociere va contribui la majorarea PIB-ului cu 6,4%³⁹, va oferi mai multe locuri de muncă mai bine plătite și va facilita diversificarea economiei naționale. Însă o condiție pentru valorificarea potențialului Acordului de Asociere îl reprezintă atragerea ISD. Ținând cont de aceasta, Guvernul Republicii Moldova s-a angajat într-o reformă instituțională ambițioasă menită să îmbunătățească climatul investițional, să securizeze drepturile de proprietate, să sporească nivelul de predictibilitate generală a țării și să materializeze alte premise esențiale pentru intrarea investitorilor în Republica Moldova. Strategia de față, fiind parte a Planului de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere cu UE, este menită să asigure realizarea acestor obiective.

62. **În cazul promovării unor politici investiționale adecvate, până în 2020, ISD va deveni un factor-cheie pentru creșterea economică, și respectiv pentru consolidarea și diversificarea exporturilor Republicii Moldova.** ISD vor contribui, în mare măsură, la transformarea structurală și modernizarea Republicii Moldova, mai ales prin crearea noilor locuri de muncă, care să permită trecerea forței de muncă la activități generatoare de o mai înaltă valoare adăugată, prin schimbul de competențe și cunoștințe în urma transferului și schimbului de personal cu companiile locale.

63. **Industria prelucrătoare și serviciile orientate spre export vor constitui surse importante de atragere a noilor ISD.** În general, în țările aflate în tranziție, sectorul serviciilor continuă să joace un rol neînsemnat în cadrul ISD. Cu toate acestea, serviciile de business, software, producerea de utilaje și piese auto, precum și asamblarea acestora sunt sectoarele care generează cele mai multe proiecte ISD (Tabelul 7) și locuri de muncă în Europa (Tabelul 8). Aceste sectoare reprezintă, de asemenea, o oportunitate unică pentru atragerea altor forme de investiții decât ISD, precum investițiile fără plasamente de capital (externalizarea responsabilităților, acordarea de licențe, franciza). Acestea sunt sectoare în care Republica Moldova a atras deja investiții și unde încă există potențial de atragere a ISD. Prin urmare, Moldova trebuie în continuare să pună accent pe asemenea proiecte orientate la export și intensive în utilizarea forței de muncă. Aceasta este cu atât mai oportun dacă se ține cont de încetinirea fluxului de proiecte bazate pe ISD în fostele țări concurente

³⁹ „Quo Vadis Moldova: Integrarea Europeană, Integrarea Euroasiatică sau Status Quo?”, Expert-Grup, 2013

din Europa Centrală (Cehia, Ungaria, Polonia) și că concurenții principali ai Moldovei sunt acum țările din Sud-Estul Europei⁴⁰.

Tabelul 7. Top 10 sectoare ISD, după numărul de proiecte, Europa (2013 - 2014)

Sector	2013	2014	Pondere (2014), %	% evoluție
Software	510	646	15	27
Servicii de afaceri	483	365	8	-24
Echipamente și utilaje	308	300	7	-3
Servicii auto	244	287	7	18
Industrie alimentară	158	226	5	43
Intermedieri financiară	156	214	5	37
Industria chimică	167	188	4	13
Industria farmaceutică	141	165	4	17
Electricitate	116	163	4	41
Plastic și cauciuc	124	146	3	18
Altele	1,550	1,641	38	6
Total	3,957	4,341	100	10

Sursa: Monitorul Investițiilor E&Y 2015

Tabelul 8. Top sectoare 10 ISD, după locuri de muncă, Europa (2013 - 2014)

Sector	2013	2014	Pondere	% evoluție
Industrie auto	47,962	45,755	25	-5
Software	12,946	19,088	10	47
Echipamente și utilaje	8,265	13,341	7	61
Servicii de afaceri	12,807	10,042	5	-22
Industrie alimentară	4,297	9,408	5	119
Industria farmaceutică	2,557	9,009	5	252
Electricitate	6,714	7,755	4	16
Comerț cu amănuntul	9,429	7,536	4	-20
Plastic și cauciuc	8,653	5,816	3	-33
Alte servicii de transport	5,689	4,579	2	-20
Altele	46,964	53,254	29	13
Total	166,283	185,583	100	12

Sursa: Monitorul Investițiilor E&Y 2015

64. Serviciile de afaceri și dezvoltarea pieței software din Republica Moldova sunt competitive pe plan internațional, iar avantajul concurențial poate fi dezvoltat în continuare. Moldova dispune de o infrastructură bună a telecomunicațiilor, inclusiv de un trafic competitiv de internet, echipare corespunzătoare a spațiilor de birou, costuri competitive ale forței de muncă, precum și competențe lingvistice. Deși nivelul de cunoaștere a limbii engleze în rândul absolvenților este mai mic decât în alte țări din Europa de sud-est, nivelul de cunoaștere a limbii franceze este mult mai mare, ceea ce înseamnă că Republica

⁴⁰ De exemplu, România înregistrează 10.893 locuri de muncă în 2014, Serbia - peste 77% la 5.104 noi locuri de muncă, Slovacia rămâne pretendent, iar Bulgaria atrage mai mult interes, deși are nevoie de reforme și o infrastructură mai bună. Sursa: Ernst&Young, Monitorul Investițiilor 2015, pg. 18

Moldova ar putea merge cu ușurință pe urmele României pentru a deveni un furnizor important de forță de muncă pentru țările francofone. Mai mult decât atât, limba rusă este folosită pe larg de societate și în toate structurile de stat, aproximativ jumătate din populație fiind vorbitoare a limbii de bază în statele CSI⁴¹.

65. Exportul de servicii, inclusiv a celor din domeniul TI, cercetare și dezvoltare (C&D), precum și externalizarea proceselor de afaceri (EPA) din Moldova a fost evaluată la aproximativ 57 mil. dolari în 2013. Până la sfârșitul perioadei prognozate, se preconizează o dublare a acestei piețe aproximativ până la suma de 110 mil. dolari.⁴² Serviciile de cercetare și dezvoltare/inginerie, dar și externalizare a proceselor de afaceri sunt în prezent mai puțin populare în Moldova decât serviciile TI, împreună constituind mai puțin de 25% din exportul total al serviciilor TI. Totuși, deoarece externalizarea este mai convenabilă, se preconizează o dezvoltare mai rapidă a serviciilor de externalizare a proceselor de afaceri comparativ cu celelalte activități (în special serviciile de asistență pentru clienți/centrul de apel (call center). Totodată, cererea pentru astfel de proiecte este în continuă creștere, atât din partea companiilor care anterior au implementat proiecte de acest fel, precum și din partea companiilor care sunt la etapa inițierii unor astfel de proiecte, mai ales din motiv că, de regulă, aceasta nu cere calificări prea înalte⁴³. Având în vedere constrângerile de pe piața muncii, Moldova ar trebui să se concentreze pe atragerea investițiilor în cadrul operațiunilor cu activități care ar aduce o valoare adăugată mai mare (precum analiza, proiectarea, dezvoltarea și testarea de programe) sau activități cu volum redus de lucru (dezvoltarea aplicațiilor web și codificarea de bază, serviciile de externalizare a proceselor de afaceri mici și mijlocii) care nu are nevoie de un număr mare de angajați.

66. De asemenea, există potențial de atragere a ISD în industria electronică, ținând cont de faptul că, competențele necesare pentru producerea obiectelor electronice sunt legate de competențele necesare pentru sectorul TI și producerea pieselor auto de schimb. Prin urmare, dacă ultimele două activități ar beneficia de pe urma implementării unui sistem de învățământ mai bun, aceasta ar avea un impact pozitiv și asupra producției de obiecte electronice. Răspândirea geografică a mărfurilor electronice ar putea acționa, de asemenea, în favoarea Republicii Moldova: în țările de tranziție, industria a prins rădăcini în Republica Cehă, Ungaria și Polonia. Astfel, în condițiile în care au crescut cerințele de capacitate, iar eficiența costurilor a devenit o problemă prioritară, investitorii au

⁴¹ Evaluarea competitivității Industriei Serviciilor IT în Republica Moldova, GIZ 2014.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

început a se orienta mai mult spre țările din Europa de Est. Moldova ar putea fi următoarea țintă logică, mai ales dacă aceasta ar oferi acces liber la piețele de consum atât de Vest (ZLSAC cu UE), cât și Est (Acord de liber schimb cu CSI) sau alte destinații (Acordul de liber schimb cu Turcia, CEFTA).

67. Industria de producere a îmbrăcăminte și a încălțămintei rămâne a fi un beneficiar important al ISD, atât a celor cu plasament de capital cât și a celor fără de plasamente de capital. Aceasta este o industrie din care fac parte companii destul de puternice, cu potențial de a deveni furnizori pentru companiile străine prin diferite forme de investiții fără capital (numit și externalizare). În aceste ramuri de producere Moldova ar putea urma exemplul României sau Albaniei, care au promovat cu succes industriile similare în rândurile investitorilor străini (mai ales de origine italiană și franceză).

68. Industria autovehiculelor - principala sursă pentru crearea unor noi locuri de muncă în Europa și obiectivul principal de promovare a investițiilor în Moldova. Industria autovehiculelor se află printre primele patru sectoare din Europa din punct de vedere a numărului de proiecte ISD noi. În general, acesta este un sector care creează cele mai multe locuri de muncă prin ISD în Europa - în industria autovehiculelor se creează aproximativ 50.000 de noi locuri de muncă anual. Experiența din ultimii ani denotă faptul că Republica Moldova poate fi competitivă pe plan internațional la capitolul atragerii ISD în industria autovehiculelor.

69. Deși sectoarele menționate sunt considerate a fi prioritare, aceasta nu înseamnă că ISD în alte sectoare vor fi descurajate sau neglijate. Din contra, intervențiile considerate în cadrul acestei strategii, vor avea un impact pozitiv asupra ISD din toate celelalte sectoare. Mai mult decât atât, Strategia vizează dezvoltarea în mod explicit a legăturilor dintre companiile/sectoarele care beneficiază de ISD și a celor care nu beneficiază de investiții în mod direct, precum și sporirea efectelor ISD din întreaga economie.

70. Obiectivul principal al Strategiei este dezvoltarea rapidă a potențialului de export prin creșterea ISD, fapt ce va permite reducerea decalajului tehnologic al Republicii Moldova și contribuirea la crearea unor noi locuri de muncă mai bune și mai productive în sectoarele orientate spre export. Potrivit Strategiei, ISD este instrumentul de bază pentru atingerea acestor obiective de dezvoltare. Creșterea numărului de proiecte ISD în perioada 2016 - 2020 va constitui o dovadă de atragere, stabilire, menținere și dezvoltare eficientă a ISD în activități orientate spre export. Astfel, Strategia preconizează consolidarea avantajelor comparative și capacitățile

instituționale necesare pentru atragerea eficientă de noi investitori, oferirea sprijinului și asistenței necesare la etapa post-investițională pentru investitorii existenți, asigurarea dezvoltării legăturilor tehnologice între ISD și companiile locale și permiterea formării unor efecte pozitive pentru restul sectoarelor din economie, care beneficiază de ISD.

71. Începând cu anul 2020, Moldova urmează să atragă ISD în volum de circa 600 milioane USD pe an. Până în prezent, țara a atras ISD de top greenfield în volum de 65 USD per capita pe an (tabel 1), în timp ce media din țările din regiune a constituit 357 USD per capita pe an. Pe termen lung, Moldova are ambiția și dispune de potențialul necesar pentru a se apropia de nivelul țărilor din regiune și a majora valoarea proiectelor ISD până la 350 USD per capita pe an. În cifre absolute, aceasta ar însemna circa 1.250 milioane USD. Cu toate acestea, din cauza constrângerilor mediului de afaceri, care trebuie eliminate ca și primă condiție pentru sporirea competitivității de țară, această strategie urmărește scopul pe termen mediu de circa 175 USD per capita pe an (circa 600 milioane USD pe an).

72. Utilizând ISD în calitate de instrument pentru creștere și convergență la nivelul țărilor din regiune, Moldova la fel urmează obiectivul de sporire a ponderii ISD orientate spre export (ISD orientate spre eficiență). Astfel, până în 2020, o pătrime din creșterea exporturilor din următorii cinci ani vor proveni de la investițiile străine directe atrase recent. Ponderea investițiilor străine directe orientate spre eficiență și, respectiv spre export va crește până la 33%.

73. Această viziune va fi atinsă prin stabilirea următoarelor obiective specifice:

Obiectivul A: Asigurarea unui cadru de reglementare, care să permită promovarea investițiilor și exporturilor;

Obiectivul B: Îmbunătățirea sistemului de dezvoltare a forței de muncă și a productivității acesteia, inclusiv prin pregătirea forței de muncă de calitate și relevante pentru sectoarele orientate spre export;

Obiectivul C: Sporirea calității infrastructurii de importanță critică în domeniul industriei, transportului și facilitării comerțului de deservire a sectoarelor orientate spre export;

Obiectivul D: Implementarea unui sistem internațional mai competitiv de facilități investiționale și garanții pentru sectoarele orientate spre export;

Obiectivul E: Transformarea Organizației de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova într-o agenție profesionistă și efektivă de promovare a investițiilor, desfășurând o promovare activă a țării ca destinație a

investițiilor și care furnizează o gamă largă de servicii investitorilor curenți și potențiali;

4. Strategia de intervenție

Obiectivul A: Asigurarea elementelor de bază ale cadrului de reglementare care să permită promovarea investițiilor și dezvoltarea exporturilor

A1. Prevenirea conflictelor investiționale și soluționarea efectivă a disputelor investiționale.

- 1) Dezvoltarea și implementarea în legislația națională a conceptului de Acord Investițional între Guvern și Investitor, cu scopul definirii clare a drepturilor, obligațiilor și facilităților investiționale stabilite la nivel de proiect pentru proiectele investiționale de importanță majoră;
- 2) Crearea instituției Ombudsmanului Investițional ca mecanism efectiv de soluționare a disputelor investiționale;
- 3) Implementarea unui instrument de asistență online a investitorilor, care să conțină informații complete despre mecanismele de depunere a contestațiilor, soluționare a disputelor, precum și cadrul juridic relevant.

A2. Sporirea previzibilității politicii fiscale și raționalizarea administrării fiscale

- 1) Definirea și introducerea în legislația fiscală a conceptului de soluție fiscală anticipată pentru tranzacțiile cu sume substanțiale implicate de proiectele investiționale de importanță majoră;
- 2) Introducerea în legislația fiscală a unor garanții de 3 ani de stabilitate a regimului fiscal pentru proiectele investiționale în activități orientate la export și în care investiția inițială depășește pragul de 1 milion USD;
- 3) În vederea asigurării unei previzibilități a planurilor de afaceri, este necesară instituirea principiului de intrare în vigoare a modificărilor politicilor fiscale la un interval de cel puțin 12 luni din momentul publicării acestora și stipularea expresă în Codul Fiscal a principiului neretroactivității noilor politici fiscale;

- 4) Dezvoltarea serviciului de asistență tehnică online, care să conțină toate deciziile și clarificările legate de problemele fiscale cu caracter de precedent;
- 5) Aplicarea, la scară largă, a soluțiilor informatice de raportare fiscală, având posibilitatea de urmărire a documentelor și asigurând comunicarea dintre companii și funcționarii fiscali;
- 6) Accelerarea procesului privind restituirea TVA la export, alinierea procedurilor de restituire cu a Șasea Directivă a UE și compensarea creditului TVA acordat de exportatori statului cu alte datorii fiscale;
- 7) Unificarea și armonizarea regulilor de deductibilitate fiscală, de administrare a contribuțiilor obligatorii de asigurare socială și medicală, de evidență și calculare a uzurii;

A3. Sporirea încrederii businessului față de stat și transparentizarea relațiilor business-stat

- 1) Reducerea discreției inspectorilor în relațiile cu societățile comerciale, prin creșterea transparenței activităților de control, oferind companiilor informații clare cu privire la scopul controlului, cerințele de conformitate, măsurile de corectare și sancțiunile aplicabile;
- 2) Asigurarea accesului inspectorilor la documentele companiilor printr-un registru electronic unificat;
- 3) Implementarea principiului aprobării tacite a tuturor autorizațiilor, licențelor, certificatelor și a oricăror altor documente de reglementare a activității de întreprinzător;
- 4) Reducerea discreției funcționarilor publici responsabili de eliberarea documentelor cu caracter permisiv, prin implementarea ghișeelor unice, conectate la sistemul electronic în timp real, având posibilitatea de a urmări circulația documentelor între instituții și funcționari publici;
- 5) Reglementarea mai bună și mai transparentă a auditelor post-vămuire, pentru a limita caracterul discreționar și abuziv al acestora.

Obiectivul B: Îmbunătățirea sistemului de dezvoltare a forței de muncă pentru sectoarele orientate spre export

B1. Accelerarea implementării prevederilor esențiale din Strategia de Dezvoltare a Învățământului Vocațional / Tehnic pe anii 2013-2020.

- 1) Adoptarea și implementarea unei strategii de comunicare publică eficientă, cu implicarea liderilor de opinie și a oficialităților de rang înalt pentru reabilitarea prestigiului social al educației vocațional-tehnice;
- 2) Definirea unui statut juridic clar al Comitetelor Sectoriale pentru formarea profesională din Republica Moldova, perfecționarea cadrului normativ și legislativ aferent funcționării acestora;
- 3) Accelerarea procesului de instituire a Comitetelor Sectoriale în activitățile economice care sunt preponderent orientate la export;
- 4) Asigurarea unui proces efectiv și orientat spre rezultate clare și pe termen scurt de elaborare a standardelor ocupaționale și a celor educaționale pentru activitățile orientate la export;
- 5) Identificarea și dezvoltare prioritară a centrelor de excelență de pregătire profesională în domeniile de specializare aferente activităților orientate la export;
- 6) Evaluarea externă periodică a relevanței și calității studiilor în sectorul educației profesionale și a procesului tranziției de la școală la muncă;
- 7) Acordarea de către Ministerul Educației și Ministerul Muncii a suportului metodologic pentru școlile profesionale în vederea evaluării necesităților pe piața muncii;
- 8) Efectuarea studiilor de perspectivă tehnologică și de competențe profesionale pe termen mediu și lung;
- 9) Asigurarea formării profesionale practice pentru specialiștii și maeștrii care oferă instruire în școlile profesionale
- 10) Cu participarea angajatorilor, revizuirea și actualizarea specificațiilor tehnice, normelor și standardelor utilizate în sectorul învățământului și formării profesionale.

11) Accelerarea trecerii la modelul dual de educație profesională în domeniile orientate la export.

B2. Modernizarea legislației muncii și a legislației privind imigrarea de muncă.

- 1) Adoptarea unui nou Cod al Muncii, care ar asigura un echilibru mai just între interesele angajaților și angajatorilor;
- 2) Modificarea prioritară a prevederilor legislației referitoare la contractul pe durată determinată de muncă, perioada de probă, rezilierea contractului, demisia angajatului, contractul de ucenicie, deplasări de lucru, leasing de personal, transferul, externalizarea și delocalizarea, concediile, beneficiile, compensarea orelor suplimentare și altele.
- 3) Asigurarea unei flexibilități mai înalte a politicii în domeniul pensionării, pentru a extinde cât mai mult posibil perioada de viață economică activă;
- 4) Rebalansarea contribuțiilor sociale și medicale obligatorii pentru a facilita pe termen lung eficientizarea costurilor aferente forței de muncă.
- 5) Instituirea în legislație a conceptului de conflict de interese al angajatului și asigurarea reglementării adecvate a situațiilor care implică conflict de interese din partea angajatului.
- 6) Revizuirea și simplificarea maximal posibilă a legislației și procedurilor privind imigrarea forței de muncă, în special pentru specialiștii de calificare înaltă;

Obiectivul C: Sporirea calității infrastructurii de facilitare a industriei, transportului și comerțului pentru sectoarele orientate spre export

C1. Dezvoltarea halelor și platformelor industriale.

- 1) Cartografierea terenurilor și platformelor industriale disponibile pe întreg teritoriul Republicii Moldova;
- 2) Crearea unei baze de date complete cu includerea tuturor parametrilor relevanți (ex. suprafața, relieful complet, caracteristicile tehnice ale instalațiilor industriale, accesul la electricitate, gaz, apă, canalizare, căile

de transport etc.), precum și a potențialilor furnizori locali de materie primă, servicii, servicii comunale și forță de muncă.

- 3) Oferirea de facilități fiscale companiilor care investesc dezvoltarea halelor și platformelor industriale cu scopul de a spori producerea orientată spre export (scutirea de la impozitul pe venit, echivalentă cu volumul investiției, scutirea de TVA pentru procurările legate de pregătirea instalațiilor pentru producere).
- 4) Revizuirea procedurilor legale de emitere a autorizațiilor de construcție și conectare la energia electrică și rețeaua de gaz prin reducerea numărului de documente necesare, accelerarea procedurii de emitere a acestor autorizații, eliminarea discreției funcționarilor publici, implementarea mecanismului de ghișeu unic și a principiului aprobării tacite la emiterea actelor necesare.

C2. Dezvoltarea în continuare a infrastructurii de susținere a exporturilor

- 1) Perfecționarea legislației prin concentrarea într-o singură lege (Legea nr.440-XV din 27 iulie 2001 ”Cu privire la zonele economice libere”) a prevederilor cadrului legislativ ce reglementează activitatea zonelor economice libere.
- 2) Evaluarea impactului și relevanței Zonelor Economice Libere existente și raționalizarea numărului acestora, pentru a asigura concentrarea prioritară a resurselor financiare în dezvoltarea infrastructurii de acces și utilităților publice a Zonelor eficiente.
- 3) Încurajarea dezvoltării Parcurilor Industriale în imediata apropiere sau chiar în interiorul Zonelor Economice Libere;
- 4) Accelerarea procesului de dezvoltare a rețelei de autostrăzi, prioritară fiind coridoarele care conectează Moldova cu piețele-cheie de desfacere (ex: UE prin intermediul frontierei cu România; Rusia prin intermediul frontierei cu Ucraina; dezvoltarea interconectării portului internațional din Giurgiulești);
- 5) Dezvoltarea capacităților Serviciului Vamal de facilitare a comerțului internațional prin raționalizarea birourilor vamale în capitală, dezvoltarea infrastructurii pentru devamarea rapidă a vehiculelor ce transportă produse

ușor alterabile și care dispun de documente recunoscute la nivel internațional, precum și actualizarea infrastructurii TIC și dezvoltarea competențelor lucrătorilor vamali;

- 6) Asigurarea implementării efective a prevederilor ALSAC privind liberalizarea importurilor de servicii profesionale și alte servicii orientate spre companii care amplifică productivitatea la nivel de firmă.

Obiectivul D: Implementarea unui sistem mai competitiv de facilități pentru atragerea investițiilor în sectoarele orientate spre export și pentru dezvoltarea legăturilor ISD cu restul economiei

D1. Elaborarea unui sistem mai atractiv de stimulare a investitorilor.

- 1) Reducerea impozitului pe venit al persoanelor juridice pentru 10 (sau mai mulți) ani, atât pentru noile investiții *greenfield/brownfield* (noua entitate juridică), cât și pentru extinderea operațiunilor existente (persoană juridică existentă).
- 2) Acordarea de subvenții pentru crearea noilor locuri de muncă în zonele cu rate deosebit de înalte a șomajului și în quantum care nu ar depăși echivalentul a 6 salarii brute medii din Republica Moldova pentru fiecare loc de muncă creat.
- 3) Acordarea de granturi de formare/recalificare profesională care să acopere, în dependență de rata șomajului regională, de la 25 la 50% din costurile de instruire/recalificare profesională a noilor angajați.
- 4) Punerea la dispoziție a terenurilor la un preț redus, la un nivel mai mic decât în țările din regiune, în cazul în care terenul este vândut investitorilor de către organul de stat, autoritatea regională sau municipală, cu posibilitatea de recuperare simplificată și cu achitarea unor penalități în cazul în care terenul este utilizat contrar destinațiilor industriale.

D2. Consolidarea legăturilor dintre ISD și economie

- 1) Actualizarea programelor existente de susținere a IMM-urilor (PARE 1 + 1 și altele) pentru a include componente care vizează dezvoltarea capacităților tehnologice ale companiilor din sectoarele / subsectoarele / sucursalele adiacente celor de atragere a ISD.

- 2) Introducerea unui program-pilot de dezvoltare a furnizorilor moldoveni care să prevadă obținerea certificatelor de calitate (de exemplu: ISO, VDA, QS), obținerea de finanțări cu costuri reduse pentru achiziționarea de tehnologii, îmbunătățirea abilităților de vânzări și a marketingului.
- 3) Introducerea unui program-pilot pentru a sprijini marketingul companiilor moldovenești, în special a IMM-urilor, care să includă subvenții pentru crearea de site-uri pentru companii în diferite limbi străine (de exemplu: chineză, engleză, germană, italiană, română, rusă), instruire în domeniul marketingului și a vânzărilor, precum și subvenționarea participării active la evenimente de comerț exterior.
- 4) Încurajarea intrării băncilor străine pe piața bancară moldovenească pentru a îmbunătăți și extinde accesul furnizorilor la finanțarea bancară tradițională.
- 5) Promovarea investițiilor de tip „non-equity” din partea companiilor transnaționale situate în țările vecine, în special în industria încălțăminte și a componentelor auto
- 6) Modificarea legislației Zonelor Economice Libere pentru a asigura că acestea sunt accesibile pentru toți cei interesați, indiferent de mărimea, tipul de activitate sau originea investițiilor, pentru a permite companiilor mari rezidente să se integreze mai eficient cu IMM-urile locale.

Obiectivul E: Dezvoltarea capacităților instituțiilor naționale de atragerea, reținere și dezvoltare a investițiilor

E1. Divizarea clară a competențelor instituționale în promovarea investițiilor.

- 1) Instituționalizarea oficială a Echipei de Atragere a Investițiilor Străine din cadrul Cabinetului Prim-Ministrului.
- 2) Alocarea către Echipa de Atragere a Investițiilor Străine din cadrul Cabinetului Prim-Ministrului a responsabilităților și competențelor în domeniul atragerii investițiilor green-field;
- 3) Alocarea către MIEPO a responsabilităților și competențelor în domeniul atragerii investițiilor brown-field și în promovarea generală a Moldovei în calitate de partener și destinație de afaceri;

- 4) Îmbunătățirea procesului de coordonare de către MIEPO a entităților guvernamentale ale Republicii Moldova referitor la promovarea și facilitarea investițiilor și exporturilor prin organizarea a cel puțin unei întruni anuale cu reprezentanții instituțiilor relevante.

E2. Transformarea (MIEPO) într-o agenție eficientă și de înaltă calificare profesională de promovare a investițiilor

- 1) Reglementarea statutului MIEPO printr-o lege specială privind promovarea investițiilor și a exporturilor. Fiind o organizație publică, aceasta ar trebui să fie guvernată de un Consiliu de Administrație prezidat de Prim-Ministru (ori unul din Vice-Prim-Miniștri), din care să facă parte miniștrii (viceministrii) ministerelor de resort, precum și reprezentanții uniunilor de business.
- 2) Asigurarea unei finanțări corespunzătoare a MIEPO, suficientă pentru a forma o echipă de experți puternică în ceea ce privește promovarea investițiilor și a comerțului, administrarea de proiecte și activități de promovare. Valoarea bugetului ar trebui să crească cu cel puțin 50% în 2016, iar apoi treptat să fie majorată cu o rată mai înaltă decât rata inflației în următorii 10 ani.
- 3) Elaborarea și asigurarea finanțării unui program de formare profesională pentru echipa MIEPO pentru următoarele aspecte:
 - Beneficiile ISD pentru țară, regiune, municipalitate
 - Așteptările potențialilor investitori străini
 - Colectarea informației necesare potențialilor investitori
 - Prezentarea informației investitorilor potențiali
 - Promovarea țării și a oportunităților de investiții potențialilor investitori
 - Efectuarea cercetărilor solicitate de potențialii investitori
 - Pregătirea și organizarea vizitelor efectuate de potențiali investitori
 - Gestionarea proiectelor
 - Relații publice în domeniul ISD
 - Servicii de întreținere
- 4) Asigurarea condițiilor pentru însușirea de către echipa MIEPO a celor mai bune practici internaționale, inclusiv în cadrul unor vizite în țări care au reușit să atragă ISD, precum sunt Republica Cehă, Ungaria, Polonia, România și Slovacia, dar și în țările concurente pentru a face o comparație

între instituțiile de promovare a investițiilor, parcurilor industriale și climatul de afaceri al acestora și situația din Republica Moldova.

- 5) Dezvoltarea funcțiilor critice de promovare a ISD din cadrul MIEPO, în particular, a serviciilor „aftercare”, ca prioritate imediată a reformei instituționale a MIEPO.
- 6) Crearea capacităților MIEPO necesare pentru analiza rețelelor și matchmaking-ul de afaceri (facilitarea conexiunilor de afaceri), în vederea identificării oportunităților și promovării legăturilor dintre ISD și companiile locale,

E3. Dezvoltarea „diplomației economice”

- 1) Intensificarea cooperării și comunicării MIEPO cu consilierii economici și comerciali din cadrul ambasadelor Republicii Moldova peste hotare.
- 2) Asigurarea de către MIEPO a instruirii anuale a reprezentanților economici/comerciali cu scopul de a informa despre avantajele comparative ale Republicii Moldova, principalele sectoare și asigurarea serviciilor de mediere.
- 3) Asigurarea faptului că ambasadele și consulatele Republicii Moldova din străinătate dispun de materiale promoționale actualizate produse de MIEPO și de alte instituții.

5. Impactul și costurile estimate

74. **În condițiile în care Strategia prezentată vizează accelerarea dezvoltării economice a Republicii Moldova, impactul estimat al acesteia se referă în primul rând la performanța economică a țării.** Anume, implementarea strategiei va trebui să ducă la:

- Influx sporit de ISD – până în 2020 Moldova ar trebui să atragă ISD în valoare de cel puțin 600 mil. USD anual.
- O creștere a reinvestirii și expansiunii ISD existente – până în 2020, cel puțin 20 din investitorii actuali ar trebui să reinvestească / extindă operațiunile în țară.

- Generarea de noi locuri de muncă – în perioada 2015-2020, ISD existente ar trebui să genereze cel puțin 5000 locuri de muncă în economie, atât în mod direct de către investitorii străini cât și indirect de către furnizorii locali.
- Până în 2020, investițiile străine existente ar trebuie să genereze vânzări suplimentare pentru companiile care furnizează bunuri și servicii investitorilor străini cu cel puțin 20%.
- Până în 2020, un sfert din creșterea exporturilor pe care guvernul își propune să o realizeze în următorii cinci ani va veni de la noile investiții străine directe. Ponderea ISD orientate spre eficiență va crește la 33%.
- Până în 2020, deficitul comercial de bunuri ar trebuie să se diminueze cu 25%, comparativ cu anul de bază 2015.

75. MIEPO va fi responsabilă de monitorizarea impactului ISD asupra economiei și va dezvolta o metodologie de colectare a datelor, de măsurare a indicatorilor de referință și celor de progres, în cooperare cu Banca Națională a Moldovei și a Biroului Național de Statistică. Alți indicatori de impact pot fi incluși în monitorizare și evaluare, de îndată ce MIEPO dezvoltă și începe a utiliza indicatori de proiect care evaluează beneficiile economice ale proiectelor ISD și performanțelor acestora (e.g. impactul asupra bugetului de stat cauzat de impozitul pe venit, contribuțiile de asigurări sociale și alte taxe, generate de noile proiecte ISD asupra bugetului de stat). Indicatorii respectivi urmează să fie utilizați pentru analize cost-beneficiu mai ample, care ar permite factorilor de decizie să analizeze în mai multe detalii beneficiile indirecte ale ISD pentru economie.

76. Promovarea investițiilor este în general considerată a fi o funcție de interes public pe care guvernele o folosesc ca un instrument eficient de dezvoltare economică. Prin urmare, activitățile de promovare a investițiilor (inclusiv funcționarea MIEPO) au nevoie de o acoperire financiară din bugetul de stat. Motivul este că promovarea investițiilor nu aduce dividende imediate, în timp ce beneficiile economice și financiare ale acestora pot fi însemnate.

77. Reformele de îmbunătățire ale climatului investițional nu ar trebui să aducă presiuni suplimentare la bugetul de stat existent. Expertiza tehnică necesară pentru reforme care urmează a fi formulate și implementate ar trebuie să fie susținute de proiecte finanțate de donatori în bază de decizii ad-hoc. Această strategie

estimează că ar fi necesare aproximativ 3-5 milioane MDL pentru asistență tehnică în următorii cinci ani, pentru a elabora cu succes aceste reforme.

78. **Două noi programe de dezvoltare introduse de această strategie, și anume programul de dezvoltare a furnizorilor și programul pentru continuarea dezvoltării proprietăților industriale (inclusiv hale industriale gata de folosință), vor necesita fonduri adiționale de aproximativ 100-300 milioane MDL (din această sumă, 10% reprezintă costul estimat pentru programul de dezvoltare a furnizorilor și 90% - costurile estimate pentru programul de dezvoltare a proprietăților industriale). Finanțarea pentru aceste proiecte este prevăzută atât din bugetul de stat cât și din finanțare externă, inclusiv donatori internaționali.**

6. Monitorizare și evaluare

79. **Monitorizarea Strategiei face parte din responsabilitățile Ministerului Economiei, în calitate de instituție cheie în monitorizarea și coordonarea generală a implementării Strategiei.** Ca parte a componentei de monitorizare, indicatorii cheie și datele privind implementării Strategiei vor fi colectate de Ministerul Economiei de la agențiile responsabile, pentru a stabili progresul în comparație cu Planul de Acțiuni. Fiecare agenție identificată în Planul de Acțiuni va trimite până la 28 februarie un raport instituțional detaliat pe implementarea din ultimul an a acțiunilor și indicatorilor pentru care sunt responsabili. Rapoartele anuale de monitorizare vor fi pregătite de către Ministerul Economiei și vor fi prezentate Guvernului pentru o aprobare formală până la 31 martie. Rapoartele instituționale și Raportul anual de monitorizare va include atât informație descriptivă (ce a fost realizat în comparație ce a fost planificat) și informație analitică (care sunt obstacolele cheie care blochează un progres mai semnificativ, lecțiile cheie).

80. **Pentru a asigura o monitorizare cât mai obiectivă, Ministerul Economiei va folosi o abordare simplă și în același timp cantitativă.** În baza rapoartelor instituționale și a cercetărilor suplimentare efectuate de Ministerul Economiei, stadiul de implementare a fiecărei inițiative din cadrul Planului de Acțiuni va fi evaluat utilizând o scară din mai multe nivele: *nu a fost implementat* (0 puncte), *implementat până la 25%* (1 punct), *implementat până la 50%* (2 puncte), *implementat până la 75%* (3 puncte), *implementat 100%* (4 puncte - atribuit doar în cazul în care indicatorul de implementare a acțiunii a fost realizat pe deplin). Acțiunile care sunt programate să înceapă în viitor nu sunt evaluate. Acțiuni a căror perioadă de implementare a expirat vor continua să fie evaluate. Un Index de implementare a

strategiei va fi calculat ca medie simplă a punctelor atribuite fiecărei acțiuni. În așa mod, toate inițiativele din Planul de acțiuni au ponderi egale în calculul mediei. Raportul anual de monitorizare va raporta de asemenea și asupra statutului progresului și a indicatorilor de impact.

81. Metodologia de monitorizare va asigura o raportare transparentă. Progresul va fi evaluat atât individual (față de anul precedent), cât și cumulativ (față de anul de bază). Aceasta se referă atât la Planul de Acțiuni, cât și la indicatorii de progres și impact. Versiunile preliminare ale Rapoartelor anuale de monitorizare vor fi consultate cu actorii relevanți. Raportul anual de monitorizare va include și propuneri specifice de corectare și remediere a anumitor deficiențe, elaborate de către Guvernul pentru instituțiile implementatoare, pentru a asigura o implementare corespunzătoare a Strategiei. În plus, Raportul anual de monitorizare va propune amendamente la elementele de bază ale Strategiei, în cazul în care vor fi considerate necesare de către Ministerul Economiei. Amendamentele se vor referi și la potențialele schimbări metodologice în indicatorii statistici care ar avea un impact asupra nivelurilor de referință sau a obiectivelor intermediare setate pentru progresul Strategiei și a indicatorilor de impact.

82. O evaluare intermediară (2018) și una finală (2021) a implementării Strategiei vor fi elaborate. Atât evaluarea intermediară, cât și cea finală vor fi efectuate de instituții independente și din afara instituțiilor publice. Fiecare fază de evaluare va include un raport de evaluare elaborat în comun de Cancelaria de Stat și de reprezentanți relevanți din sectorul privat, nominalizați de asociațiile de investitori și business. Orice opinie separată a autorilor ori a Ministerului Economiei legată de implementarea Strategiei va fi precizată în mod explicit în rapoartele de evaluare. Rapoartele de evaluare se vor baza pe Rapoartele instituționale și Rapoartele anuale de monitorizare, dar vor aborda mai degrabă progresul și indicatorii de impact, dar și obiectivele majore și scopurile Strategiei. Ministerul Economiei și echipele de evaluare vor asigura o acoperire media corespunzătoare pentru concluziile evaluărilor. Rapoartele de evaluare finale vor fi prezentate Guvernului pentru aprobare finală. Drafturile finale ale rapoartelor vor fi consultate cu un grup largit a actorilor relevanți, printre care asociațiile de investitori, patronate, sindicate, mediul academic, NGO-uri relevante și centre analitice.